

MEVLÂNÂ HALİD-İ BAĞDADÎ'NİN RİSALE-İ FÎ
İSBÂTÎ'R-RÂBİTA ADLİ ESERİ
Enver KÖROĞLU
Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri
Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN
2024
(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İLAHİYAT FAKÜLTESİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

MEVLÂNÂ HALİD-İ BAĞDADÎ'NİN RİSALE-İ FÎ İSBÂTİ'R-RÂBİTA
ADLI ESERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enver KÖROĞLU

Danışman: Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN

BAYBURT- 2024

KABUL VE ONAY

Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN danışmanlığında, Enver KÖROĞLU tarafından “Mevlâna Halid-i Bağdadi’nin Risale-i Fi İsbati’r-Rabıta Adlı Eseri” başlıklı bu çalışma 06.12.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Ahmet ÖZKA

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Fatma TOSUN KÖSE

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Fikri GÜNEY

Bu tezin kabulü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun/...../20... tarih ve 20...../.....-..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Bünyamin ALIM
Enstitü Müdürü

BEYANNAME

Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “Mevlâna Halid-i Bağdadi’nin Risale-i Fi İsbati’r-Rabıta Adlı Eseri” başlıklı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

06.12.2024

Enver KÖROĞLU

ÖN SÖZ

Tüm kâinatı meydana getiren Allah her bir varlığı farklı özelliklerle halk etmiştir. Melekler farklı özelliklerde, insanlar farklı özelliklerde, hayvanlar farklı özelliklerde yaratılmıştır. Allah, melekleri yarattıktan sonra onlara akıl vermiş, hayvanları yaratınca onlara da nefis vermiş, yarattığı âdemoğluna ise nefis ve aklı birlikte vermiştir. Allah melekleri akıllı ve manevi yönü çok güçlü nefsi olmayan irade sahibi ve sürekli iyi işler yapan varlık olarak yaratmışken diğer tarafta hayvanlar âlemini ise iradesi olmayan fakat nefsi olan varlıklar olarak yaratmıştır. İnsanı ise hem nefisle yaratan hem de irade veren yüce Allâh'tır. Dolayısıyla insan bu yönüyle hem hayvandan daha aşağı hem de meleklerden daha yukarı bir varlık mertebesine ulaşabilir.

İnsanı önemli ve değerli kılan husus da burasıdır. İnsanoğlunun burada hayvani ve meleki yönü bulunmaktadır. Hangi yönünü beslerse o yönü güçlenecek diğer yönü zayıf kalacaktır. Şayet insan arzu ve heveslerinin peşine düşerse yaratıcısını unuttur, manevi hazza ulaşamaz ise o zaman işte insanoğlu hayvanlardan bile daha aşağı bir manevi mertebe olan esfel-i sâfilîn mertebesine düşüp kendi kimliğini kaybetme noktasına gelecektir.

İnsanın bu seviyeyi yakalaması için ibadet, muamelat, inanç ve manevi dinamiklere önem vermesi bunları eksiksiz yerine getirmesi gerekir. Bu manevi dinamiklere insanın ruhunu Allah'ın nuruyla parlatan zikirler, nafil ibadetler, tefekkürler ve Allah'ın nurunu müşahede edebilecek bütün ibadetler olarak örnek verilebilir. Tüm bunların şuurlu bir şekilde yapılması kalbî müşahedeleri ortaya çıkarır. Bu müşahedeler yaratıcı ile daime bir olmaya vesile olur. Rabıta'yı da bu müşahedelerden birisi olarak insanın kalbini Allah'ın nuruyla doyurma çabası olarak tanımlayabiliriz.

Çalışmamızın temelini de rabıta kavramı oluşturmaktadır. Başka tarikatlarda da var olmakla birlikte özellikle Nakşibendî tarikatında bu uygulama ön plana çıkar. Tezimizde Bağdâdî'nin *Risâle fî İsbâtî'r-Râbita* adlı eseri temel alınmıştır. Çalışmamızın birinci bölümünde Bağdâdî'nin hayatına yer verdik. Doğumu, ailesi, tasavvufa intisabı, görev yaptığı tekkeler ve halifelerini aktardık. İkinci bölümde ise *Risâle fî İsbâtî'r-Râbita* eserini ele aldık. Eserden hareket ederek Bağdâdî'nin rabıta anlayışını tespit etmeye gayret ettik. Ayrıca eserin tercümesine de yer verdik. Bu çalışmamın meydana çıkmasında ve neticeye ermesinde emeği olan ve şahsımda tasavvufî düşüncelere merak ve yönelimlere sebep olan, bu noktada önümü aydınlatan Sayın Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN Hoca'ma teşekkürlerimi sunarım.

Enver KÖROĞLU

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEVLÂNÂ HALİD-İ BAĞDADÎ'NİN RİSÂLE-İ FÎ İSBÂTİ'R-RÂBİTA ADLI ESERİ

Enver KÖROĞLU

Bayburt Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet ÖZKAN

Bayburt-2024, Sayfa: 50

Kadim bir tasavvufi uygulaması olan rabitanın tarihine baktığımızda zaman içerisinde değişiklikler gösterdiği veya bazı tarikatların kendine has birtakım uygulamalarının olduğu görülür. İlk dönemlerde rabıtaya bakış açısı genel olarak nefis terbiye metodu olmakla beraber bu düşünce özellikle 19. yy.dan sonra Mevlâna Hâlid-i Bağdadi ile birlikte hem şekil hem de uygulanış açısından bazı farklılıklar göstermeye başlamıştır. Rabıtayla ilgili bu döneme kadar ciddi bir eleştiri ya da karşı gelme, toptan yok sayma söz konusu değildir. Uygulamadaki bu farklılık rabıtaya karşı olan düşüncelerin de değişmesine sebep olarak bir karşı duruş, eleştirme ve tenkit durumunu meydana getirmiştir. Özellikle Nakşibendiyye Tarikatı özelinde içten ve dıştan gelen eleştirilere cevap mahiyetinde eserler de kaleme alınmıştır. Bu eserlerin en önemlisi Mevlâna Hâlid-i Bağdadi'nin *Risâle fî İsbâti'r-Râbita* eseridir. Müellif eserini özellikle İstanbul'daki müridlerinin kafa karışıklığını gidermek için kaleme almıştır. Söz konusu eser 19. Yüzyıl sonrası rabita uygulamalarını anlamak açısından önem arz etmektedir. Çalışmamızda *Risâle fî İsbâti'r-Râbita* adlı eser merkeze alınarak Bağdâdî'nin rabita anlayışı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Rabita, Hâlid el-Bağdâdî, *Risâle fî İsbâti'r-Râbita*.

ABSTRACT

M. SC. THESIS

MEVLANA HALID-I BAGHDADI'S WORK CALLED RISALE-I FÎ İSBÂTÎ'R- RABITA

Enver KÖROĞLU

Bayburt University

Institute of Graduate Studies

Department of Basic Islamic Sciences

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet ÖZKAN

Bayburt-2024, Pages: 50

When we look at the history of rabita, an ancient mystical practice, we see that it has changed over time or that some orders have their own practices. In the early periods, the perspective on rabita was generally a method of self-discipline, but this idea began to show some differences in terms of both form and application, especially after the 19th century with Mevlana Halid-i Baghdadi. Up until this period, there was no serious criticism or opposition or total disregard for rabita. This difference in practice caused the ideas against rabita to change and created a situation of opposition, criticism and criticism. Works were also written as a response to internal and external criticism, especially in the Naqshbandi Order. The most important of these works is Mevlana Halid-i Baghdadi's Risale fî Isbâti'r-Râbita. The author wrote his work specifically to eliminate the confusion of his disciples in Istanbul. The work in question is important in terms of understanding the rabita practices after the 19th century. In our study, we tried to determine Baghdadi's understanding of rabita by focusing on the work named Risale fî Isbâti'r

Keywords: Sufism, Rabita, Khalid al-Baghdadi, Risale fî Isbâti'r-Rabit.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	II
BEYANNAME	III
ÖN SÖZ	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
Araştırmanın Önemi	1
Araştırmanın Amacı	1
Araştırmanın Metodu	1
BİRİNCİ BÖLÜM	2
1. MEVLANA HALİD-İ BAĞDADI'NİN HAYATI	2
1.1. DOĞUMU GENÇLİĞİ TAHSİLİ HOCLARI	2
1.2. TASAVVUFA İNTİSABI VE ŞEYHİ	3
1.3. TASAVVUFİ EĞİTİMİ VE İRŞAD FALİYETLERİ	6
1.4. ESERLERİ	8
1.4.1. Câlîyetü'l-ekdâr ve's-seyfü'l-bettâr fi's-salâti ala'l-muhtâr	9
1.4.2. Risaletü'r-râbita	9
1.4.3. Risale fi âdâbi'z-zikri li'l-murîdîn	9
1.4.4. Risâle fi't-tarîk	9
1.4.5. Risâle fi âdâbi'l-mürîd ma'a şeyhihi	10
1.4.6. Lübbü'l Akaid - Akaidin Kalbi	10
1.4.7. Divan-ı Mevlana Hâlidî Bağdadi	10
1.4.8. Hâlidîye Risalesi	10
1.5. VEFATI VE TÜRBEŞİ	10
1.6. ÖNEMLİ HÂLİDİYE TEKKELERİ	11
1.6.1. Bağdat Hâlidîye Tekkesi	11
1.6.2. Süleymaniye Hâlidî Tekkesi	11
1.7. HALİFELERİ	11
1.7.1. Osman Siracüddîn et-Tavîli	12
1.7.2. Şeyh İsmail Şirvanî	12
1.7.3. Muhammed Kudsi el Bozkirî	12
1.7.4. Seyyid Taha el Hakkarî	13
1.7.5. Muhammed b. Abdillâh el-Hânî	13
İKİNCİ BÖLÜM	14
2. BAĞDADI'NİN RİSALE Fİ İSBATİ'R-RABITA ADLI ESERİ	14
2.1. ESERİN NÜSHALARI	14
2.2. TELİF SEBEBİ	15
2.3. MUHTEVASI	15
2.4. TASAVVUF DÜŞÜNCESİNDE RABITA ANLAYISI VE FARKLI YORUMLAR	16
2.4.1. Rabitanın Sözlük ve Terim Anlamı Çeşitleri ve Tarihsel Gelişimi	16
2.4.2. Olumlu Yaklaşımlar	18

2.4.3. Nass'tan Deliller.....	18
2.4.4. Olumsuz Yaklaşımlar ve Delillerin Farklı Yorumu.....	20
2.5. BAĞDÂDÎ'NİN RABITA ANLAYIŞ.....	23
2.5.1. Kur'an-ı Kerim'den Deliller	23
2.5.2. Mezhep İmamlarından ve Mutasavvıflardan Deliller.....	24
2.6. RABITANIN EDEPLERİ	25
2.7. ESESERİN TERCÜMESİ	26
2.8. ESERİN ORJİNAL METNİ.....	32
2.9. ESERİN ORJİNAL NÜSHASI.....	40
SONUÇ.....	46
KAYNAKÇA.....	48
ÖZ GEÇMİŞ	50

KISALTMALAR

AGE	: Adı Geçen Eser
AS	: Aleyhisselam
AY	: Aynı Yer
BKZ	: Bakınız
B	: İbn, bin.
CC	: Celle Celalüh.
C	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DOÇ	: Doçent
DR	: Doktor
İST	: İstanbul
HZ	: Hazreti
PROF	: Profesör
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
S	: Sayfa
SAV	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TY	: Tarih Yok
TER	: Tercüme
VB	: Ve benzeri
VD	: Ve diğerleri

GİRİŞ

Araştırmanın Önemi

Rabıta kavramını ele alırken insanın manevi boyutu dikkate alınmalıdır. Çünkü fiziki boyutun ihtiyaçları olduğu kadar manevi boyutunun da ihtiyaçları vardır, bu durum da insanın bu yönünü doyurma çabası içerisine sokarak çeşitli yönelimlerde bulunmasına sebep olur. Tasavvufi bir kavram olan rabitanın anlaşılma biçimini tespit etmek için alanda ilk eserlerden olan ve bu düşünceye şekil veren Mevlana Hâlid Bağdâdî'nin *Risâle fî İsbâti'r-Râbita* adlı eserini incelemek ve konu hakkındaki söylemleri tespit etmek önem arz eder.

Araştırmanın Amacı

Özellikle Nakşibendî tarikatının temel hususiyetlerinden biri olarak kabul edilen rabıta anlayışının anlamlandırmak için sınırlarını tespit etmek gerekir. Bunu yapmak içinse temel eserlere müracaat edilmesi lazımdır. Bu konuda ismi ilk zikredilecek zatlardan birisi ise Mevlânâ Hâlid-i Bağdadi'dir. İstanbul'daki müritlerinin rabıta ile ilgili kafa karışıklığını gidermek için yazılan *Risâle fî İsbâti'r-Râbita* adlı eser ise konuyu aydınlatabilecek temel kaynaklardanır. Bu çalışmanın amacı söz konusu eseri temele alarak müellifin, dolayısıyla da Nakşibendî tarikatının rabıta anlayışını tespit etmektir.

Araştırmanın Metodu

Bu çalışmada Sosyal Bilimler alanının temeli olan nitel araştırma yöntemi, doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. İlk önce kelimenin analizi yapılarak anlam alanı tespit edilmiş, kavramın tasavvufi literatürdeki karşılığı belirlenmiştir.

Çalışmanın temel dokümanı olan Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin *Risâle fî İsbâti'r-Râbita* adlı eserinin dijital kopyası elde edilmiş, hem tercüme edilmiş hem de Word ortamına aktarılmıştır. Elde edilen veriler analiz edilerek Bağdâdî'nin rabıta anlayışı tespit edilmiştir. Aynı zamanda mevzunun daha iyi anlaşılabilmesi için müellifin hayatı ve tasavvufi faaliyetlerine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MEVLANA HALİD BAĞDADI'NİN HAYATI

Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî, yaşadığı devirde topluma birçok alanda katkı sağlamış önemli bir ilim ve fikir adamıdır. Özellikle müntesip olduğu Nakşibendiyye tarikatının kendi devrinde yaygınlaşması konusunda çaba sarf etmiş ve bunu başarmıştır. Aksiyoner kimliği ve tasavvufî kişiliği sayesinde özellikle Anadolu coğrafyasında etkili olmuştur.

Çalışmamız onun *Risâle fî İsbâtî'r-Râbita* isimli eseri ve eserin ana muhtevası olan rabita düşüncesi ekseninde olacaktır. Ancak muhtevanın daha iyi anlaşılabilmesi açısından müellifin hayatı ve tasavvufî kimliği hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

1.1. DOĞUMU, GENÇLİĞİ, TAHSİLİ, HOCALARI

Hâlid el-Bağdâdî 1193'te Irak'ta bulunan Süleymaniye kentine bağlı Karadağ kasabasının merkez nahiyesi olan Zerdîyâvâ'da doğmuştur. Karadağ beldesi güzel ve sıcak iklimiyle o dönem Baban ağalarının da özellikle yaz aylarında tercihte bulunduğu yerleşim yeridir. Babası altı parmak olarak tanınır.¹ Bağdâdî'nin tam adı, Hâlid b. Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Abdillâh b. Hüseyin Tahâ'dır. Künyesi Ebü'l-Behâ olup Mevlânâ, Ziyaüddî ve Zülcenaheyn gibi lakaplarla anılmıştır.²

Bağdâdî'nin soyu babası tarafından Hz.Osman'a dayanırken annesi tarafından Fatimî Hıdır isminde mürşid bir şahsa kadar gider, oradan da Hz. Ali'ye ulaşır. Bağdâdî çocuk yaşta babasını kaybetmiştir. Annesi Fatma Hanım ve ağabeyi Muhammed'in gözetimi altında büyümüştür ve medrese eğitimi almıştır. Bağdâdî'nin ikisi kız ve ikisi erkek olmak üzere toplamda 4 kardeşi vardır. Bağdâdî'nin çocukluğu Karadağ'da geçmiştir fakat çocukluğu hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Yönetici aileden geldiği bilinmektedir Bağdâdî gençlik yıllarına kadar Karadağ'da bulunmuş daha sonra Şehrûzur denilen beldeye ilim öğrenmek için gitmiştir. Bağdâdî'nin ilim hayatında ilk durağı Karadağ kasabasının önemli ve kıymetli alimlerinden olan Şeyh Abdullatif Karadağî'nin eğitim hanesi olmuştur. Bağdâdî kıvrak zekâsı ve dikkati sayesinde hocasının en gözde ve seçkin talebelerinden olmuştur ve bu durumda hocasının beğeni ve dikkatini çekmiştir.³

¹ Fasihuddin ibrahim b. Sıbgatullah b. Esad el-Haydarî, el-Mecdü't-tâlid fî menâkıbî 'ş-şeyh Hâlid, Haşimi Yayınevi İstanbul 1292, s. 33.

² Abdulcebbar Kavak, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve Hâlidî Tasavvuf Geleneğinin Tarihi Gelişim Süreci, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Erzurum, 2013, s.

³ Osman Fevzi Olcay, Amasya Ünlüleri, cev: Turan Börekci, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 2002, s.62

Bağdâdî medrese derslerine başladığı dönemde babasını kaybetmiştir. O yıllarda en büyük destekçisi hocası Abdullatif ve onun oğlu Ömer'dir. Bağdâdî birçok hoca ve alimden dersler almıştır. Ders aldığı diğer önemli isimler de Karadağ'da, Berzenc ailesinden Şeyh Abdürrahim ve kardeşi Şeyh Abdülkerim'dir. Bu zatlar Irak ve Süleymaniye bölgesinde yaşarken ders aldığı hocalarıdır. Bağdâdî'nin tasavvufa yöneldikten sonra intisab ettiği Şeyhi, Şeyh Abdullah Dilevi'dir. Bağdâdî öğrencilik yıllarından önce Kur'an'ı bitirmiş sonra nahiv ve sarf kitapları ve şafi fihhına ait birçok eser okumuştur. Şehrezur'un İran'a yakın bölgesinde bulunan Halepçe ve Biyare kasabalarında medrese eğitimini sürdürmüştür. Bağdâdî kendisini çeşitli medreselerde geliştirdikten sonra nihayet daha üst düzey eğitim veren Bağdat'taki medreselere gelmiştir. Bağdâdî burada uzun bir süre kalıp eğitim almış ve daha sonra da İran'da bulunan Sine kasabasında Kasım Sendeciye'ye ait medresede eğitim görmüştür. Yine ismi zikredilmeyen çeşitli alimlerden eğitim almış, kelam ve mantık ilmi üzerine çalışmalar yapmış ve sonrasında Bağdat şehrine dönmüştür. Vali Baban İbrâhim Paşa'nın müderrislik teklifini kabul etmemiş ve daha sonra Süleymaniye Medreselerinde yedi yıla yakın bir süre hocalık yapmıştır.⁴

1.2. TASAVVUFA İNTİSABI VE ŞEYHİ

Bağdâdî 1213-1798 / 1220-1805 yılları arasında Baban Beyliği'nin önemli ilim merkezi olan Abdurrahman Paşa Medresesinde eğitim ve eser telifi ile meşgul iken içine kapanmış ve daha çok ibadet ve tefekkürle meşgul olmaya başlamıştır. Bu durum onda farklı manevi bir arayışı da beraberinde getirmiştir.⁵ İçinde bulunduğu bu ruh halini çevresinde bulunan kişilere de anlatamamış ve bir çıkış yolu aramaya başlamıştır. Bu çıkış yolunun da ancak manevi bir mürşid-i kâmilinden geçtiğini düşünerek manevi bir rehber arayışı içerisine girmiş ve bu amaçla da hacca gitmeye karar vermiştir. Onun amacı hem hac görevini yerine getirmek hem de bu vesileyle kutsal topraklarda bir mürşid-i kâmil ile karşılaşmaktır. Bu sebeple Süleymaniye'den yola çıkarak Hicaz bölgesine gitmeye karar verir. Bu seyahat, onun hem ruhani hem manevi hem de ilmi bilgisine katkı sunarak onu çok daha farklı bir kişilik haline getirmiş ve namının da daha farklı yerlerde duyulmasına sebep olmuştur.⁶

Bağdâdî Mekke'de karşılaştığı bir olay nedeniyle orada bulunan bir kişiyi eleştirir. O kişinin Allâh dostu olduğunu anlar anlamaz onun öğrencisi olmak ister. Aradan zaman geçtikten sonra orada bulunan bir zat kendisinin Hindistan'da bulunan bir hocanın yanına gitmesini tavsiye eder. Yol boyunca Şii alimlerle tartışır ve bu Hindistan yolculuğunun zor

⁴ İbrahim Fasih el-Haydari, *el-Mecdu't-Talid fi MAenakibi's-Seyh Hâlid*, Amire yayınları, İstanbul 1292, s. 27.

⁵ Elhac Hasan Şükrü, *Menâkıb-ı Şemsi's-Şumûs*, Semerkant yayınları s. 81-82.

⁶ Fuad b. Fevzi et-Trablusî, *Nüzhetü'n- Nâzırin ve Ka'bet'ul-A-şikin*1, Lübnan 2006, s.219

geçmesine sebep olur. Bağdâdî seyahate devam ederken Paniput şehrinden geçer burada bir alimle karşılaşır ve ona da gönülden bağ kurar fakat irşadının Şeyh Dihlevî'yle olacağını rüyasında gördüğünden Cihanabat şehrine girmek için yola devam eder. Bu seyahat onun tasavvuf yolunda yaptığı ilk seyahati de denilebilir. Hâlid el-Bağdâdî bir kervana katılıp Cizre, Mardin, Urfa ve ardından Şam'a geçer. Bağdâdî bu yolculuğu esnasında yol güzergahında bulunan alimlerle görüşme fırsatı yakalamış ve fikir alışverişinde bulunmuştur. Şam'a geldiğinde ise birçok alimle görüşme fırsatı bulmuş hatta bir kısmından da bu süre içerisinde icazet almıştır. Bağdâdî Şam'a geldikten sonra içinde bulunan büyük bir coşku ve istekle o bölgede bulunan tasavvuf ehli insanları araştırmaya başlamıştır. Bunlardan el-Küzberî ve onun talebesi Mustafa el-Kürdî'nin saygın birer alim olduğunu görmüş, her ikisiyle de görüşerek onlardan irşad izni almıştır. Şam'da kaldığı zaman sürecinde birçok alimle tanışmışsa da onların kendisinin manevi dünyasına yetecek ve o arayışını tamamlayacak kişiler olmadığını anlamış ve gönlü mutmain olmayınca seyahatlerine devam etme kararı almıştır.⁷

Medine'ye geldiğinde Bağdâdî çok yoğun duygular altına girmiştir. Medine'de bulunduğu süre zarfında zamanını çok iyi bir şekilde değerlendirmiştir. Mürşid-i kâmil arayışlarına başlayarak araştırmalarda bulunmuştur. Bağdâdî, Yemenli bir alim zatla karşılaşmış, onun kendisine nasihatte bulunmasını istemiş, o zat ise Bağdâdî'ye şöyle söylemiştir: “Mekke’de dinin zahirine aykırı bir durumla denk gelersen sakın inkara kalkışma.” Bağdâdî bu nasihatın mahiyetini tam olarak anlayamasa da daha sonra yaşayacağı olaylar anlamasına yardımcı olacaktır.⁸

Bağdâdî, Medine’de geçirdiği bereketli zamandan sonra Mekke’ye gitmeye karar vermiştir. Mekke’de önce Kabe’yi ziyaret eden Bağdâdî orada anlatılmaz ruhani bir feyiz almış fakat orada bir kişinin sırtını Kabe’ye dönerek ibadet ettiğini görünce bu durumu garipsemiştir. Gördüğü o adam Bağdâdî’nin yanına gelerek “Sen bu durumumu neden garipsersin? Sen Allâh katında mümine saygı, Kabe’ye saygıdan daha efaldır bilmemişsin.” diyerek Bağdâdî’ye çıkmıştır. Bağdâdî’nin Yemenli alimden aldığı nasihat aklına gelerek bu durumu anlamlandırmıştır. Daha sonra Bağdâdî’yi uyaran o zât Bağdâdî’ye “Senin mürşid-i kâmil bulma konusundaki yolculuğun bu topraklarda değildir.” diyerek Hindistan’ı işaret etmiştir.⁹ Bağdâdî de kutsal topraklarda hac vazifesini yerine getirmiş, orada birçok alim ve mutasavvıf kişilerle görüşmüştür. Fakat içindeki boşluğu dolduracak mürşid-i kâmil orada bulamamıştır. Fakat en azından nerede araması gerektiğini anlayarak Süleymaniye’ye dönüp tekrar eğitim

⁷Abdulcebbar Kavak, *Mevlânâ Hâlid-i Nakşibendî ve Hâlidilik*, Nizamiye Akademi Yayınları, İstanbul 2016, s. 169-184.

⁸ Muhammed Murad b. Abdillâh el-Kâzânî, Nefaisüs-Sânihât fi Tezyîli'l-Bakiyâtî's-Salihât, (Reşhat'ın zeyli), Dâru'l-kütü-bi'l-ilmiyye, Beyrut 2008, s. 537.

⁹ Necati Akyüz, Sadât-1 Kiram Alemleri, Kahraman ofset yayınları , istanbul s. 130.

vermeye devam etmiştir. Bu süre zarfında Bağdâdî'nin yanına Hindistan'dan Dihlevî'nin halifelerinden Azimabadi (ö.1857/1911) onu ziyaret maksadıyla gelmiş ve bu ziyaret Bağdâdî'nin hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Azimabadi ile yaptığı sohbetler ve onunla yaptığı kardeşlik sözleşmesi ona aradığı mürşid-i kâmilin kapısını aralayacaktır.¹⁰

Bağdâdî son dönemlerde yaşadığı olayları zihninde birleştirerek bir aydınlanma yaşamıştır. Özellikle Mekke'de ki zatın Bağdâdî'ye aradığı mürşid-i kâmilin orada olmadığı Hindistan'da olduğunu söylemesi ve bunun üzerine Hindistan'dan bir zatın Bağdâdî'yi ziyarete gelmesi Bağdâdî'yi Hindistan'a doğru sefer çıkmaya yöneltmiştir.¹¹

Artık Bağdâdî Hindistan'a seyahate karar verir, ancak bu yolculuğu akrabaları ve arkadaşları öğrendiğinde onu vazgeçirmeye çalışmışlardır. Fakat Bağdâdî kimsenin sözüne kulak asmayarak arayışının arkasından gidip bu yolculuğa çıkma kararını deklare eder. Hindistan yolculuğu esnasında Derviş Muhammed isminde bir zat kendisine arkadaşlık eder.¹² Hindistan yolculuğunun ilk duraklarından birisi sayılan Tahran'a ulaştığında orada bulunan alim ile de görüşür. Bunlardan birisi de nakli ve akli ilimlerde otorite sayılan ve çok sayıda ilmi eseri bulunan Mirza İsmail'dir. Mirza İsmail ile Hz. Ebu Bekir'in halifeliği ve Şia'da bulunan olumsuz düşünceler konularında tartışmalar yapmış ve birçoğunun delillerini çürütmüştür. Bu ilmi tartışmalar neticesinde Bağdâdî İran coğrafyasında tanınmıştır. Münazaraların yankıları devam ederken o seyahatine devam etmiş, Semnan ve Nişabur beldelerinden geçerek Afganistan sınırına ulaşmıştır. Burada da tanınmış fıkıh alimleriyle konuşma fırsatı bulmuştur.¹³

Bağdâdî, nihayet Cihanabat şehrine vardığında dünya adına üzerinde ne varsa fakirlere dağıtıp Şeyh Dihlevî'nin huzuruna çıkar. Bağdâdî 1810 yılının Şubat ayında Dihlevî'ye intisap eder. Bu adım onu Nakşibendiyye mensupları arasında İmam-ı Rabbani'den sonraki en muteber zatlar arasına dahil edecektir. Bağdâdî artık içindeki ruhani boşluğu tamamlamanın verdiği huzurla Dihlevî'nin halkasına dahil olarak ders ve sohbetlere başlar. Bu durum Bağdâdî'de iç mutluluğa ulaşma ve kendini tamamlama evresi olarak kabul edilir.¹⁴

Dihlevî (ö.1163/1230) Irak'tan gelen bu seçkin kişinin geldiği coğrafyada irşad alanında başarılı olacağına inandığı için ona irşad izni vermiş ve onu Süleymaniye'ye halife olarak göndermiştir. Verdiği icazette şu ifadeler yer almaktadır: “*Din alimlerinden önde gelen*

¹⁰ İrfan Gündüz, *Gümüşhânevi Ahmed Ziyâüddîn, Hayatı, Eser-leri, Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikati*, İstanbul, 1984, s.38

¹¹ Muhammed Es'ad Sâhib, *Buğyetü'l-Vâcîd fî Mektûbatı Hazreti Mevlânâ Hâlid, Matbaatu't-Terakkî, Dimaşk 1334, s. 194.*

¹² Gündüz, *Gümüşhânevi Ahmed Ziyâüddîn, s.39,40.*

¹³ Abdürrezzâk el-Beytâr, *Hilyetü'l-Beşer fî Tarîhi'l-Karnis-Salise 'Aşer I-III, tah.: Muhammed Behçet el-Beytâr, Dâru Sâdur, Bey-rut 1993, c.3, s. 1587*

¹⁴ Abdulcebbar Kavak, *Divân-ı Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, Ensar Yayınları, Konya 2009, s. 18-21.*

kişilerden olan Bağdâdî, huzurumuza gelmiştir huzurumuza da bir süre halvet halinde dünya adına kendinde bulunan kötü huylar temizlenmiş seyr sulûku başarıyla tamamlamış ve efkâr ile ezkar halleriyle meşgul olmuştur. Allâh'a şükürler olsun ki bu meşguliyet Bağdâdîyi belirli bir hale getirmiş ve ruhani bir merteye katarak nefis terbiyesini sağlamıştır.”¹⁵

Dönüş yolunda uğradığı yerlerde alimlerle yaptığı ilmî münazaralar nedeniyle Süleymaniye'ye gidişi uzun sürmüştür. Süleymaniye'de Nakşibendîlik'i yaymaya başlayınca Kadiri tarikatı mensupları bu durumdan rahatsız olmuşlar ve Süleymaniye valisini ona karşı kullanmaya çalışmışlardır. Bu sebeple Bağdâdî tekrar Bağdat'a gitmiş, bir yer satın alıp medreseye çevirerek irşad faaliyetlerine başlar. Burada da yalancı ve sapık olmakla suçlanır, hatta yalancı olduğuna dair risaleler yazılıp valiye şikâyet edilir. Bağdâdî bu ithamlar karşısında reddiye risalesi yazar ve irşad faaliyetlerini sürdürür. Ona bağlı olan Hâlidîler, Osmanlı Devleti'ne bağlı olmuşlardır. Hâlidilik son derece geniş bir alana yayılmış, özellikle de Kuzey Irak, İran ve Türkiye'de yayılmış pek çok Osmanlı alimi de bu tarikata intisap etmişlerdir.¹⁶

1.3. TASAVVUFİ EĞİTİMİ VE İRŞAD FAALİYETLERİ

Şeyh Dihlevî Bağdâdî'nin tasavvufî konusundaki eğitim ve terbiyesiyle bizzat ilgilenmiştir. Bağdâdî bir yandan nefisini terbiye etmeye çalışırken diğer yandan tasavvuf büyüklerinin sohbetlerini de dikkatle dinleyip dersler çıkarmaya başlamıştır, eserlerini okuyup ilmi çalışmaları takip etmiştir. Zahirî ilim alanında çok ciddi bir bilgiye sahip olan Bağdâdî seyrü sulukunu dereceyle ve azimle yürüttüğünü gören Şeyh Dihlevî, onu seçkin bir grubun içine dahil etmiştir. Nefis terbiyesi devam ederken aradan altı ay kadar süre geçmiş artık Bağdâdî'de görülen haller onun nefis terbiyesine ulaştığını göstermiştir. Mürşidi de bu durumdan memnun olarak ona irşad izni vererek etrafına duyurmuştur. Bu durum Bağdâdî'nin hem iç huzurunu bulma hem irşad etme gibi makamına makam katan ruhani durumlar kazanmasına sebep olmuştur.¹⁷ Bağdâdî, zikre devam etmek sünnete tabi ve bağlı kalmak, reddedilen bidatlardan kaçmak sabretmek, tevekkülde bulunmak, teslim olmak rıza göstererek tefsir ve hadis ilimleri üzerinde çalışmak nasihat etmek ve talebelere yol göstermek hususunda yetkili kılınmıştır.¹⁸

Süleymaniye şehrinde 1811 senesinde irşad faaliyetine başlayan Bağdâdî'ye ilk bağlanan ve tabi olanlar onu daha önce tanıyan ve ilmi üstünlüğünün farkında olan eski talebeleridir. Kısa sürede Bağdâdî'nin etrafı yüzlerce müridle dolmuş taşmıştır. Bunların birçoğu da medrese hocaları ve alimleridir ki bu durum, Bağdâdî'nin ilmi üstünlüğünün çok üst

¹⁵ Kavak, Mevlâna Hâlid-i Naksibendi, s.508.

¹⁶ M. Raûf Tevekkülî, *Târîh-i Taşavvuf der Kürdistân, Tahran, ts., s. 196-225.*

¹⁷ Kavak, *Divân-ı Mevlâna Hâlid-i Bağdâdî*, s. 104-107.

¹⁸ Abdülmecit Hâni, *el-Hadaiku'l-verdiyye, Semerkant yayınları, İstanbul s.305.*

düzey bir konumda olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir. Hatta henüz aradan iki yıla yakın bir zaman bile geçmeden Bağdâdî, halk arasında da saygınlığını artırarak adından söz ettirmeye başlamıştır. Onun gördüğü teveccüh hem Kadiriyye tarikatı mensuplarını hem de yerel idarecileri tedirgin etmeye başlamıştır. O dönemde Süleymaniye’de en etkili Kadiri şeyhi olan Berzencî, Bağdâdî’nin bu tasavvuf alanındaki faaliyetlerinde rahatsız olmuş ve bu durumu Abdurrahman Paşa’ya bildirmiş, bir çare bulunması gerektiğini söyleyerek şikâyet edercesine bir istekte bulunmuş ve bu durum devam ederse yönetimin de sıkıntıya gireceğini belirtip zor durumların ortaya çıkacağını söyleyerek Bağdâdî’nin sadece ilimle uğraşması gerektiğini ve Süleymaniye şehrini terk etmesi gerektiğini söylemiştir. Bütün bu söylemler Bağdâdî’nin de kulağına gitmiştir, daha henüz irşad faaliyetlerine başlayalı birkaç yıl olmasına rağmen artık şehri terk etmesi gerektiğini düşünmüş, fitne oluşturulmasına müsaade etmeyerek Süleymaniye şehrinden ayrılmıştır. Derin bir hüznle Süleymaniye’den ayrıldıktan sonra Bağdat şehrine gitmiş, orada sözü muteber ailelerden olan Haydari ailesi, Bağdâdî’ye sahip çıkmıştır. Haydari ailesinin mensuplarından Ubeydullah Haydari onun hem talebesi olmuş hem de Bağdat’taki ilk halifesi olmuştur. Bağdat valisi nezdinde saygınlığı bulunan diğer aileler Bağdâdî için Sait Paşa’ya ricada bulunmuş ve medrese tahsis edilmesini istemiştir. Said Paşa da bu isteği dikkate alarak Bağdâdî’ye irşad faaliyetlerini yürütmesi için Ahsaiye Medreselerini tahsis etmiş ve bundan sonra hem ilim alanında hem tasavvuf alanında eğitim ve irşad faaliyetlerini burada yürütebileceğini söylemiştir. Bu medrese sadece Bağdat’ın değil belli bir zaman sonra tüm Orta Doğu’nun da merkezi haline gelerek her taraftan duyulmuş ve bilinir hale gelmiştir. Çevre şehirlerden kişiler akın akın Bağdat şehrine ulaşmışlardır. Hatta Osmanlı topraklarının farklı bölgelerinden Kafkasya’dan, İran’dan ve daha birçok bölgeden kişiler gelip Bağdâdî’ye intisap etmişlerdir.¹⁹

Bağdâdî’nin etkinliği yayılmaya ve Nakşibendiyye tarikatı bölgede tanınmaya başlarken Süleymaniye’den çıkmasına sebep olan Abdurrahman Paşa ölmüş ve yerine Mahmut Paşa geçmiştir. Bağdâdî’nin çocukluk yıllarından tanıdığı Mahmut Paşa Bağdâdî’den istifade etmek istemiş, kendisinden önceki paşanın halkın kışkırtmalarına ve dolduruşlarına geldiğini söyleyerek bu yanlıştan dönülmesi gerektiğini söylemiş ve Bağdâdî’yi Süleymaniye’ye davet etmiştir. Bağdat şehrine giderek Bağdâdî’yi ziyaret etmiş ve durumu ona anlatmış ve onu tekrar şehre dönmek için ikna etmeye çalışmıştır.²⁰

Mahmut Paşa niyetinin ne kadar ciddi olduğunu belirtmek için Bağdâdî’ye şehir merkezinde bir tekke, medrese ve cami yaptırmış. Bütün ilim ve irşad faaliyetlerini burada yürütebileceğini belirtmiştir. Yaptırdığı bu eser Süleymaniye kentinde Nakşibendi tarikatı

¹⁹ -Hânî, el-Hadâikü'l-verdiyye,s.306.

²⁰Muhammed Es'ad Sahib Zade El Osmani En Nakşibendi, *Buğyetü'l-Vâcid*, Şam, Yazma eser s. 194

adına yapılan ilk gösterişli yapıdır. Bağdâdî artık bu davet ve teveccühler neticesinde Süleymaniye'ye geri dönme kararı almış ve irşad faaliyetlerine Süleymaniye'de devam etmeye başlamıştır. Dört yıl Süleymaniye'de faaliyet yürüten Bağdâdî, yine aleyhine yürütülen birtakım faaliyetler sebebiyle şehri terk etmek zorunda kalmıştır.²¹

Bağdâdî 1820 senesinde, artık bir daha dönmek üzere Süleymaniye şehrini terk ederek yeniden Bağdat'a dönmüş ve Ahsaiye Medresesindeki faaliyetlerine kaldığı yerden devam etmiştir. Bağdat'taki irşad faaliyetleri Osmanlı halifelerinin topraklarındaki nüfuzunu giderek artırmıştır, fakat bu durum Bağdâdî'nin kaderini çok değiştirmemiştir.²²

Süleymaniye kentinde Abdurrahman Paşa'nın ve Mahmut Paşa'nın Bağdâdî'ye yaptıklarının bir benzerini bu sefer Bağdâdî'nin sadık talebelerinden olan Davut Paşa yapmaya başlamış ve halkın kendisini istemediğini ifade ederek Bağdat şehrini terk etmesini istemiştir. Bu durum Bağdâdî'yi derin bir üzüntü haline sokmuş ve insanların tepkilerine anlam verememiş ve irşad faaliyetlerini artık Şam'da yürütme kararı almıştır. Şam'a 1823 senesinde varmış, Kunvat beldesinde bir konak satın almış ailesiyle beraber orada yaşamaya başlamıştır. Bağdâdî, içten ve samimi çabalarını gören halkın teveccühünü kazanmıştır. Onun bu samimiyeti kısa sürede etrafında alim ve mutasavvıf kişilerin dolmasına sebep olmuştur. Şam valisi de çalışmalarında Bağdâdî'ye yardımcı olmuştur, hatta hac yolculuğunda da Bağdâdî'ye yoldaşlık yapmıştır.²³

Bağdâdî'nin 16 yıl kadar devam eden irşad faaliyetleri sürecinde yetiştirdiği alim ve halifelerin sayısı yüzü geçmiştir. İslam aleminin her beldesinden gelen halifeleri ve müridleri Nakşibediye tarikatını temsil etmişlerdir. Bağdâdî'nin hilafet verirken seçici davranması, ortaya koyduğu prensip ve şartlar sebebiyle her bir halifesi müderrislik yapabilecek donanım ve bilgi birikimine sahip olmuşlar, aynı zamanda toplumsal olaylara karşı duyarlı olarak yetişmişlerdir.

Halifelerinin bu tutumu halkın manevi açlığını gidererek nefsi kontrol altına alan ve daha eğitilmiş ve ahiret dengesini gözetken kişilerin çoğalmasına vesile olmuştur. Bağdâdî'nin yetiştirdiği halifeler sadece dini alanda değil, Osmanlı topraklarında siyasi alanlarda da etkin ve yönetici olmuştur. Bu da Nakşibendi tarikatının o coğrafyada iyice yayılmasına ve herkes tarafından bilinmesine sebep olmuştur.²⁴

1.4. ESERLERİ

Bağdâdî hayatı boyunca birçok eser kaleme almıştır. Bunların büyük çoğunluğu müderrislik döneminde telif ettiği eserlerdir. Telif ettiği tasavvuf, edebiyat ve İslami ilimler

²¹ Müderris Mehmet efendi, *Yad-i Merdân*, İstanbul c. 1, s. 23-24.

²² Sâhib, *Buğyetü'l-Vâcid*, s. 194; *el-Beytâr, Hilyetü'l-Beser*; c.1, s.586.

²³ Kavak, *Divân-ı Mevlâna Hâlid-i Bağdâdî*, s. 443.

²⁴ Hamid, *Algar, "Hâlidîyye", DIA, İstanbul 1997, c. 17, s. 296.*

alanındaki birçok eseri talebeleri tarafından çoğaltılarak dünyanın birçok farklı bölgesine götürülmüştür. Burada Bağdâdî'nin tasavvufu ile ilgili eserleri kısaca tanıtılacak ve çalışma konumuz olan *Risâle fî isbâtî'r-râbîta* eseri ayrıntılı olarak ele alınacak ve tercümesine yer verilecektir. Hâlid-i Bağdâdî'nin tasavvuf alanındaki eserleri şunlardır:

1.4.1. *Câliyetü'l-ekdâr ve's-seyfü'l-bettâr fî's-salâti ala'l-muhtâr*

Hâlidîyye kolunun evrad ²⁵ve ezkarı olarak hazırlanmıştır. İki bölümden oluşur. İlk bölümde girizgahtan sonra Allah'ın 99 ismi sayılmaktadır. İkinci bölümde ise Bedir Savaşı'na katılan sahabelerden bahsedilerek evrad ve ezkara²⁶ yer verilir. Süleymaniye ve Bağdat kütüphanelerinde yer alan eserin Süleymaniye Kütüphanesi, Mahmud Efendi 4121 numarada kayıtlı bir nüshası da mevcuttur.²⁷

1.4.2. *Risaletü'r-râbîta*

Çeşitli isimler ile de anılan bu eserde Bağdâdî, Rabitanın bid'at²⁸ olmadığını ispata çalışmaktadır. Bağdâdî rabitanın Nakşibendî tarikatının en temel esaslarından biri olduğunu hatta kitap ve sünnete uymaktan sonra Hakk'a ulaştıran en önemli metot olduğunu söylemektedir. Mektup formunda hazırlanan bu eserin son kısmında Bağdâdî İstanbul'daki halifelerine tarikat kurallarına uymaları ve Osmanlı Devleti için sabah akşam dua etmelerini tavsiye etmektedir. Eserin yazma nüshaları Bağdat Vakıflar Kütüphanesi, Bağdat Kürt Bilim Akademisi Kütüphanesi, Süleymaniye Kütüphanesi ve Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde mevcuttur.²⁹ Çalışmamızda Süleymaniye Kütüphanesi, Hasan Hayri-Abdullah Efendi Koleksiyonu No: 00056-001 de *Risâle fî İsbatî'r-Râbîta* adıyla kayıtlı bulunan nüshası esas alınmıştır.

1.4.3. *Risale fî âdâbi'z-zikri li'l-murîdîn*

Bağdâdî bu eserinde müridlerine zikir çeşitleri hakkında bilgi vermektedir. Zikrin dışında tarikat adabına da değinen müellif özellikle nafile namazların aksatılmaması, Kur'an ve sünnete ittiba gibi hususları ele almaktadır.³⁰

1.4.4. *Risâle fî't-tarîk*

Bu eser Bağdâdî'nin Hâlidîyye kolunun âdab kitabı olarak hazırladığı telifidir. Niyet, rabîta, huzur-ı mürşid, şeyhe hizmet, seyr u sülûk ve mücahede ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

²⁵ Evrad : Allah'a yaklaşmak için belirli zamanda ve belli miktarda yapılan ibadet, dua ve zikri ifade eden tasavvuf terim

²⁶ Ezkar: Allah'ın isimlerini ve belli duâları okumak sûretiyle yapılan zikirler

²⁷ Kavak, *Mevlânâ Halid-i Bağdâdî ve Hâlidî Geleneğinin Tarihi Gelişim Süreci*, s. 133

²⁸ Bidat; İslamda Hazreti Muhammet'ten sonra ortaya çıkan değişik yargılar ve ilkeler.

²⁹ Kavak, *Mevlânâ Halid-i Bağdâdî ve Hâlidî Geleneğinin Tarihi Gelişim Süreci*, s. 134

³⁰ Kavak, *Mevlânâ Halid-i Bağdâdî ve Hâlidî Geleneğinin Tarihi Gelişim Süreci*, s. 134

Mevlânâ Hâlid'in bu eseri Mısır'da görev yapan halifesi Muhammed Aşık'ın (ö. 1271/1855) emriyle 1257/1841 yılında Şerif Ahmed b. Ali'ye Türkçeye tercüme ettirilmiştir. Eser 1262/1846'da Mısır'da neşredilmiştir. 589 Aynı eser Arapça orijinal haliyle er-Risâletü'l-Hâliyye fî âdâbi't-tarîkati'n-Nakşibendiyye adıyla 34 sayfa olarak 1309/1890 tarihinde Kazan'da Hizâne Matbaasında neşredilmiştir.³¹

1.4.5. *Risâle fî âdâbi'l-mürîd ma'a şeyhihi*

Eserde mürid-mürşid ilişkisine değinilmektedir. Es'ad Sahib, el-Bağdadî'nin el-Hadikatü'n-nediyye fî âdâbi't-tarîkati'n Nakşibendiyyeve'l-behçeti'l-Hâliyye adlı eserine yazdığı dipnotlardan birinde bu esere değinmekte ve Rusya'da 1313/1895'te neşredildiği bilgisini vermektedir.³²

1.4.6. *Lübbü'l Akaid - Akaidin Kalbi*

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî Hazretleri'nin oğlu için yazdığı risale, iman ve İslâm'ın şartları, okuyanların çok rahat bir şekilde anlayabileceği sade ve naif bir üslupla kaleme alınmıştır. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî Hazretleri kitaba, “Eğer biri İslâm nedir diye sorarsa” diyerek başlamakta ve oğluna nasihat eder gibi devam etmekte, ayrıca bir Müslümanın akaidle ilgili bilmesi gereken her şeyi kısa ve öz bir şekilde izah etmektedir.³³

1.4.7. *Divan-ı Mevlana Hâlid-i Bağdadi*

Bağdadi bu eserinde “İslam inanç, kültür ve medeniyetinin teşekkülünde nesilden nesle aktarılmasında en etkin olan disiplinlerden biri belki de başta geleni tasavvuf geleneğidir.” diyerek İslam düşüncesi aklî ve nazarî planda kelam ve felsefe yoluyla belli bir sisteme oturtulurken, İslam inancının ibadet ve muamelat yönüyle pratik hayata nasıl aktarılıp icra edileceğini öğretme görevini de fıkıh ekolü üstlenmiştir.³⁴

1.4.8. *Hâliyye Risalesi*

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî bu eserinde talebelerine yol göstererek Hâlidilik'le ilgili birtakım bilgiler ve izlenecek yollar gösterilmiştir. Burada Hâlidî öğretilerine yer veren Bağdadi kendisinden sonra müritlerine yol gösterici niteliğinde öğütler verdiği bu eseri kaleme almıştır.³⁵

1.5. VEFATI VE TÜRBEŞİ

Bağdâdî ömrünün son yıllarını Şam'da geçirdi. O sırada Kudüs'e gitti ve vebaya yakalandı 1827'de Şam'da vefat etti. Bağdâdî'nin vefatından kısa bir süre önce pek çok halifesi

³¹ Kavak, Mevlânâ Halid-i Bağdâdî ve Hâlidî Geleneğin Tarihi Gelişim Süreci, s. 135.

³² Kavak, Mevlânâ Halid-i Bağdâdî ve Hâlidî Geleneğin Tarihi Gelişim Süreci, s. 135.

³³ Mevlânâ Halid-i Bağdâdî -Lübbül Akaid Semerkant yayıncılık istanbul, s.90

³⁴ Mevlânâ Halid-i Bağdâdî Divan-ı Mevlana Halidi Bağdadi

³⁵ Mevlânâ Halid-i Bağdâdî Halidiye Risalesi

ve cemaati mecliste hazır bulunmuştur. Bağdâdî de vasiyetini açıklamıştır. Vasiyetine göre, ilk olarak kendisinin sahip olduğu bilgi ve ilime rağmen herkes gibi duaya muhtaç olduğu ve kendisine dua edilmesini söylemiştir. Daha sonra arkasından kimsenin ağlamamasını istemiştir. Kendisinden sonra yerine gelecek kişinin de Şeyh İsmail olduğunu ve herkesin ona saygı göstermesi gerektiğini söylemiştir.³⁶ Hâlid el-Bağdâdî mezarına türbe yapılmasını istememiştir. Ancak insanlar arasında şöhreti, bilgisi ve alimliği o kadar yayılmıştır ki Osmanlı devletinde kendisine karşı sevgi ve saygı hat safhadadır. Bu yüzden Şam'daki mezarının üstüne cami ve türbe yapılmıştır. Sultan Abdulmecid'in talimatıyla mezarı ve türbesi daha düzenli ve bakımlı hale getirilmiştir, daha sonra ziyaretçiler tarafından oldukça sık ziyaret edilen bölge haline gelmiştir.³⁷

1.6. ÖNEMLİ HALİDİYYE TEKKELERİ

1.6.1 Bağdat Hâlidîyye Tekkesi

Bağdâdî'nin ölümüyle birlikte de onun halifeleri aracılığıyla bu tarikat büyük ve geniş bir coğrafyada yayılım göstermiştir. Osmanlı döneminde yayılım gösteren Hâlidî tekkelerinin önde gelenlerinden biri de Bağdat Hâlidîyye tekkesidir. Bu tekke daha önce medrese olarak uzun yıllar halka hizmet sunmuş, sonrasında bakımsızlıktan harabeye dönerek tekrar onarıma alınmıştır. Onarımını da o dönemin Bağdat Valisi Said Paşa üstlenmiştir. Onarıldıktan sonra Bağdâdî'nin irşad faaliyetleri için tekrar tahsis edilmiştir. Tekke 1813 yılında medrese olarak yapılmıştır ve ilk müderrisi Bağdâdî'dir.

1.6.2. Süleymaniye Hâlidî Tekkesi

Bu ilk tekkenin dışında önemli Hâlidîyye tekkeleri arasında Süleymaniye Hâlid tekkesi yer alır bu tekke o dönem için Süleymaniye halkı tarafından Hankâh-ı Mevlanâ Hâlid adıyla tanınmaktadır. Süleymaniye mutasavvıflarından o dönemin idarecisi Mahmut Paşa tarafından imar edilmiştir. Bu tekke de 1818 yılında yapılmış, yine bu tekkenin de ilk hocası Bağdâdî'dir. Bağdâdî'nin Süleymaniye'den ayrılmasından sonra şehrin önemli alimlerinden Şeyh Abdullah Heratî bu tekkenin başına geçmiştir.³⁸

1.7. HALİFELERİ

Bağdâdî, hilafet vereceği kişileri özenle seçmiş ve daha çok ilim icazeti olanları tercih etmiştir. Yüzün üzerinde halifesinin olduğu bilinmektedir. İlmî ve tasavvufî yetkinliğe sahip bu

³⁶ Osman b. Sind en-Necdî, *Asfa'l-mevârid Min Silsali Ahva-li'l-Imam Hâlid*, el-Matbaatü'l-İlmiyye, Mısır 1310,s. 27;el-Haydari, *el-Mecdu't-Talid*, s. 27; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'ce-mü'l-Müellifin Terâcumu Musannifi'l-Kütübi'l-Arabiyye*, Dâru ihyâit-turâsi'l-Arabi, Beyrut, (ts.),c.1,s.95.

³⁷ Akyüz, *Sâdât-1 Kiram Alemleri*, Kahraman Ofset, ts., s.118.

³⁸ Kavak, *Mevlanâ Hâlid-i Naksibendi*, s. 118-119.

halifeler görevlendirildikleri yerlerde önemli faaliyetlerde bulunmuşlar ve Nakşibendiyye'nin yayılmasına katkı sağlamışlardır. Çeşitli kaynaklarda halifelerin sayıları ve isimleri ile ilgili farklı rivayetler mevcuttur. Biz bu bölümde daha çok bilinen önemli halifelerinden birkaç tanesine yer vereceğiz.

1.7.1. Osman Siracüddîn et-Tavîli (ö. 1283/1866)

Halepçe'ye bağlı Tavîle köyünde dünyaya gelen Tavîlî'nin soyu baba tarafından Hz. Hüseyin'e, anne tarafından Hz. Hasan'a dayanmaktadır. Bir medrese alimi olan Tavîlî, Mevlânâ Hâlid'i ziyaret etmiş ve ona intisab etmiştir. Seyru sülûkunu 1228/1813 tarihinde tamamlayarak hilafet almıştır. Mevlânâ Hâlid'in tarikat icazeti verdiği ilk kişi olduğu rivayet edilir. Bağdâdî'nin halifeleri içerisinde Şeyh Osman'a ayrı bir değer verdiği ve mektuplarında ondan "Fahik Osman" diye bahsettiği bilinmektedir.³⁹

1.7.2. Şeyh İsmail Şirvanî (ö.1782/1848).

Şeyh İsmail Azerbaycan'da dünyaya gelmiştir. İlim tahsiline memleketinde başlamış, daha sonra Anadolu ve Irak'ta farklı bölgelerde farklı alimlerden ders almıştır. Daha sonra da İstanbul'a gelerek yerleşmeye karar vermiş, fakat içerisinde oluşan ruhani boşluktan dolayı tasavvufa yönelmiştir. Önce Abdullah Dihlevî'ye intisap etmiş ve ondan eğitim almıştır. Basra kentinde rüya görerek manevi bir işaretle Hâlid el-Bağdâdî'ye gitmesi gerektiğini anlar ve Bağdâdî'nin yanına giderek ona intisap eder ve yaklaşık olarak beş yıl kadar manevî eğitim alır. 1817 yılında memleketine geri dönerek orada irşad faaliyetlerine başlamıştır. Fakat Rusların memleketi Şamahi'yi almaları sebebiyle tekrar Anadolu'ya gelmiştir. Yaklaşık dokuz yıl kadar Sivas'ta kalmış sonra hayatının sonlarına doğru Amasya'ya giderek orada yaşamaya başlamış ve Amasya halkının saygısını kazanarak orada ilim ve irşad faaliyetlerine devam etmiştir.⁴⁰

1.7.3. Muhammed Kudsi el Bozkırî (ö.1784/1852)

Konya Bozkırlı olmasından dolayı Bozkırî, Kudüs'ü ziyaretinden dolayı da Kudsî olarak anılmıştır. Önce Nakşibendî Şeyhi Ebû Sâid Hâdimî'nin yanında eğitim görmüş sonra da onun oğlu Muhammed Efendi'nin yanında eğitimine devam etmiştir. Hadim'de bulunan Alaiyye Medresesinden icazet alarak Karacahisar'da ilimle meşgul olmuştur. Hasan Kudsî

³⁹ Kavak, *Divân-i Mevlana Hâlid-i Bağdâdî*, s. 607; Kavak, *Mevlânâ Halid-i Bağdâdî ve Hâlidî Geleneğinin Tarihi Gelişim Süreci*, s. 108

⁴⁰ Baha Tanman, "Gümüşhanevî Tekkesi", *DIA*, İstanbul 1996, c. 14, s. 277; Memiş, *Hâlid-i Bağdâdî ve Anadolu'da Hâlidilik*, s. 225.

Bozkırî adındaki Hâlidî halifesinin Karacahisar'a gelişi onun hayatının dönüm noktası olur. Bu zâtın yanında tasavvufî eğitim alan Bozkırî icazet alarak Kayseri bölgesine görevlendirilir.⁴¹

Hâlid-i Bağdâdî'nin Şam'a geldiği yıllarda onu ziyaret etmiş ve onun yayında erbain çıkararak Bağdadî'den de tarikat icazeti almış ve önce Karacahisar'a daha sonra da Seydişehir'e gelerek ömrünün sonuna kadar burada irşad faaliyetlerine devam etmiştir.⁴²

1.7.4. Seyyid Taha el Hakkarî (ö.1853/1908)

Soyu Abdulkadir Geylani'ye (ö.1078/1116) dayanmaktadır ve Hakkârî'de dünyaya gelmiştir.⁴³ Küçük yaşta babası Seyyid Ahmed'in yanında eğitime başlamıştır ve daha sonra Erbil, Kerkük, Süleymaniye ve Bağdat gibi şehirlerde devam etmiştir. Memleketine dönünce tasavvufa karşı içinde derin bir arzu ve istek oluşmuş, Amcası Şemdinî onu Bağdâdî'ye götürerek seyri sülûk eğitimi almasını sağlamıştır. Bu tekkede kırk yıldan uzun bir süre eğitim ve irşad faaliyetlerine devam etmiştir, çok sayıda talebe ve halife yetiştirmiştir. Seyyid Tahâ, Nehri beldesinde vefat etmeden önce yerini kardeşi Muhammed'e bırakmış ve Hakk'a yürümüştür.⁴⁴

1.7.5. Muhammed b. Abdillâh el-Hânî (ö.1279/1862)

Bağdâdî'nin Şamlı halifeleri arasında en tanınanlardan birisidir. Bağdâdî'nin Şam'da irşad faaliyetlerine başlamasının ardından ona insap ederek tasavvufî eğitimini tamamlamış ve Muradiye Camii'nde irşad faaliyetlerine başlamıştır. Şam dışında Hama ve Halep kentlerinde de Hâlidîlik bu zât tarafından yaygınlaştırılmıştır. Daha sonra Cezayir'de Hâlidîlik'i yayacak olan ve bütün dini hareketlerde rol oynayan Muhyiddîn el-Cezâyirî'yi yetiştirmiştir. İrşad faaliyetleri ile zamanla Osmanlı sarayının da dikkatini çekmiştir.⁴⁵

⁴¹ Necdî, Osman b. Sind. Asfa'l-mevârid Silsâli Ahvâl Semerkant yayınları ,istanbul ,s.57.

⁴² Kavak, Mevlânâ Halid-i Bağdâdî ve Hâlidî Geleneğin Tarihi Gelişim Süreci, s. 117

⁴³ Hüseyin Vassâf, Sefine-i Evliya, Kitabevi, İstanbul 2011, I,338.

⁴⁴ Kavak, Divân-ı Mevlâd Hâlid-i Bağdâdî, s. 611-612.

⁴⁵ Kavak, Mevlânâ Halid-i Bağdâdî ve Hâlidî Geleneğin Tarihi Gelişim Süreci, s. 113

İKİNCİ BÖLÜM

2.BAĞDADI'NİN RİSALE Fİ İSBATİ'R-RABİTA ADLI ESERİ

Çeşitli isimler ile de anılan bu eserde Bağdâdî, Rabitanın bid'at olmadığını ispata çalışmaktadır. Bağdâdî rabitanın Nakşibendî tarikatının en temel esaslarından biri olduğunu, hatta kitap ve sünnete uymaktan sonra Hakk'a ulaştıran en önemli metot olduğunu söylemektedir. Mektup formunda hazırlanan bu eserin son kısmında Bağdâdî İstanbul'daki halifelerine tarikat kurallarına uymaları ve Osmanlı Devleti için sabah akşam dua etmelerini tavsiye etmektedir.

2.1. ESERİN NÜSHALARI

Eserin yazma nüshaları Bağdat Vakıflar Kütüphanesi, Bağdat Kürt Bilim Akademisi Kütüphanesi, Süleymaniye Kütüphanesi ve Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesinde mevcuttur.⁴⁶ *Risale-i Rabita-i Şeyh Hâlid, Râbita Risâlesi, Risâle-i Râbita, Risâle fi'r-Râbita, Râbita-i Şerîfe Risale fi't-tevbe ve isbatı'r-rabita, Risâle fi Hakki'r-Râbita* isimleriyle de çeşitli kütüphanelerde nüshaları mevcuttur. Çalışmamızda Süleymaniye Kütüphanesi, Hasan Hayri-Abdullah Efendi Koleksiyonu No: 00056-001 de *Risâle fi İsbâtir'-Râbita* adıyla kayıtlı bulunan nüshası esas alınmıştır.⁴⁷ Bu eser elde ettiğimiz nüshalar arasında en eski tarihlilerden ve en okunaklı nüshalardan biri olduğu için çalışmamızda esas kabul edilmiştir.

Eserin önemli nüshalarından bir kaç şunlardır;

Risale-i Rabita-i Şeyh Hâlid: Süleymaniye kütüphanesinde bulunmaktadır, yazma bağışlar şeklinde elde edilmiştir.

Râbita Risâlesi: Süleymaniye kütüphanesinde bulunmaktadır Ali Nihat Tarlan tarafından matbu eser olarak yayınlanmıştır.

Risâle-i Râbita, Süleymaniye kütüphanesinde bulunmaktadır benzer eserdir.

Risâle fi'r-Râbita: Süleymaniye kütüphanesinde bulunmaktadır.

Râbita-i Şerîfe: Süleymaniye kütüphanesinde bulunmaktadır yazma eser olarak kayıt edilmiştir.

Risale fi't-tevbe ve isbatı'r-rabita, Risâle fi Hakki'r-Râbita da diğer nüshalardandır.

⁴⁶ Kavak, *Mevlânâ Halid-i Bağdâdî ve Hâlidî Geleneğin Tarihi Gelişim Süreci*, s. 134

⁴⁷ Mevlânâ Hâlid-i bağdâdî, *Risâle fi İsbâtir'-Râbita* Süleymaniye Kütüphanesi, Hasan Hayri-Abdullah Efendi Koleksiyonu No: 00056-001

2.2. TELİF SEBEBİ

Bağdâdî yaşadığı hayat boyuna birçok eser kaleme almıştır. Onun eserleri kaleme almasındaki sebepler bazen bilgi vermek amaçlı bazen reddiye maksadıyla bazen de kendi inandığı değerlere saldıranlar ve olumsuz söylemlerde bulunanlara karşı cevap olması için eserleri yazmıştır. *Risâle fî İsbâtir'-Râbita* adlı eserini, müridlerine ve sonradan gelecek olanlara yol göstermek için yazmıştır. Döneminde rabita anlayışına karşı birtakım kişilerin olumsuz söylemlerde bulunmasından dolayı onların bu söylemlerine cevap vermek ve akıllardaki soru işaretlerini ortadan kaldırmak maksadıyla bu eseri kaleme aldığı eserin içeriğinden anlaşılmaktadır.⁴⁸

2.3. MUHTEVASI

Bağdâdî'nin bu eseri Nakşibendiyye tarikatında önemli bir usul olan rabita konusuna ayrılmıştır. Rabitanın yapılış şekillerinin ayrıntılı olarak anlatıldığı eserde bu metodun önemine de ayrıntılı olarak değinilmektedir. Eserde rabita Kur'an'a ve sünnete uymaktan sonra Hakk'a erişmek için en önemli vesile olarak vasıflandırılmaktadır. Geçmiş Nakşibendî büyüklerinin de rabitaya önem verdiği önemle hatırlatılmaktadır. Rabita ile ilgili Nakşibendî büyüklerinin delil olarak sunduğu ayetlere ve hadislerle yer verilerek bu metodun meşruluğu ispat edilmeye çalışılmaktadır. Rabitanın öneminin şeyhe uyma ekseninde anlatıldığı eserde birçok önemli kaynak da referans olarak gösterilmektedir. Eser rabitaya karşı ortaya atılan olumsuz söylemlere karşı cevap olma özelliği de taşımaktadır. Bağdadi bu eserde rabitayla ilgili olumsuz söylemlerde bulunanlara karşı Kur'an-ı Kerim'den ayetlerden örnekler vererek açıklamalarda bulunmaya çalışmıştır. Eserinde rabitanın yapılış şekline de değinerek nasıl yapılması gerektiğini belirtip müritlerine yol göstermeye çalışmıştır. Eserde mürid adabından da bahsederek rabitayı bütün olarak ele almaya çalışmıştır. Risale-i fî ısbatır rabita, aslında hem rabitanın nasıl yapıldığıyla ilgili teorik bilgiler veren hem de eleştirenlere karşı cevap niteliği taşıma özelliğine sahiptir.

Gazzalî'nin İhya'sı, Kitabü'r-Reşahât, Şeyh İmam Ekmeleddin Şerhü'l-Meşâri adlı eseri, Muhammed el-Şerif el-Hamavi'nin *Nefahatü'l-Kurb ve'l-İttisal* kitabı, İmam el-Arif, Şeyh Taceddin'in "Taciye" olarak bilinen risalesi Bağdâdî'nin risalesinde referans olarak gösterdiği kaynaklardandır.

Eserin sonunda Bağdâdî kendisine uyanlara birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. Tarikata yüz çevrilmemesi gerektiği, Kur'an'a ve sünnete muhalif olan şeylerden kaçınılması gerektiğini tembihler. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin gayr-i Müslimler karşısında payidar olması

⁴⁸ Bağdâdî, *Risâle fî İsbâtir'-Râbita* s.9

için gece gündüz dua etmelerini ister. Müslümanlara ve müridlerine dualar ederek risaleyi sonlandırmaktadır. Eserin muhtevasına daha ayrıntılı olarak aşağıda yer verilecektir.

2.4. TASAVVUF DÜŞÜNCESİNDE RABİTA ANLAYIŞI VE FARKLI YORUMLAR

Eserdeki rabita anlayışına geçmeden önce genel hatları ile rabitanın tanımı, içeriği, hakkındaki görüşler ve ileriye sürülen deliller hakkında bilgi vermek isteriz.

2.4.1. Rabitanın Sözlük ve Terim Anlamı Çeşitleri ve Tarihsel Gelişimi

Sözlükte “bağlamak” manasındaki “rabt” kökünden türemiştir ve “iki şeyi birbirine bağlayan ip; alâka, bağ, münasebet” anlamlarına gelir.⁴⁹

Terim olarak ise râbita kelimesi tasavvufta kişinin fenafillah makamına ulaşmış (nefis terbiyesini tamamlamış) bir mürşide tabi olması, onun yüzünü ahlaki ve davranışlarını tahayyül etmesi demektir.⁵⁰ Rabita bir müridin kalbini mürşidine odaklamasıdır, yöneltmesidir. Râbitanın ıstılâhî tanımlarının önemli bir kısmı Nakşî şeyhleri veya halifeleri tarafından ortaya konulmuştur. Tâcüddîn Zekerîyya (ö. 1050/1640) rabıtayı, “kendisinde Allâh’ın sıfatları nüfuz etmiş şeyhin suretini, zihinde canlandırarak düşünmek” olarak tarif etmiştir.⁵¹ Rabita, önceleri şeyhi sevmek, kalbini ona bağlamak, sonrasında ondan feyiz almak ve onun davrandığı gibi davranmak şeklinde uygulanırken, zamanla müridin şeklini düşünme halini almıştır. Rabitanın bir ibadet olmadığı kalbi ibadete hazırlamak için kullanılan bir metot olduğu⁵² şeklinde görüşler de vardır. Yapılış şekilleri ve çeşitlerini de inceleyecek olursak rabita, müridin kâmil (nefis mertebelerini tamamlamış) şeyhinin zâhirinin karşısında olduğunu düşünüp ruhsal olarak tesir etmesi mürşidin şeklinin kendisine etki ederek onu ruhsal olarak canlandırması ve cezbe (manevi coşku) haline sokması şeklinde anlaşılmaktadır. Mürid, şeyhin sûretini alnında tahayyül eder. Mürid, kalbini geniş bir kuyu gibi düşünür ve nefsinin ortadan kaldırmaya çalışır.⁵³

Rabita zaman içerisinde yapılış şekillerine göre çeşitli isimler almıştır. Bunlardan birincisi huzur rabitasıdır. Şeyhin karşısında gerçekleştirilen râbitadır. Mürit, şeyhini tahtına yerleşmiş bir sultan, şahsını da sultanından bir şey bekleyen ihtiyaç sahibi gibi hayal edip içten gönülden yardım ister.⁵⁴

⁴⁹ Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî, Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2005), 19/298-304; Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, Lisânü'l-'Arab (Beyrut: Dâru Sadır, 1414), 7/302.

⁵⁰ Necmeddîn-i Kübrâ, *Risâle ile'l-hâ'im* (nşr. Tefk Sübhânî), Tahran 1364, s. 57-62.

⁵¹ Abdülganî b. İsmâîl en-Nablusî, Miftâhu'l-ma'îyye fî tarîkı'n-Nakşibendiyye, thk. Cevdet Muhammed (Kahire: ed-Dâru'l-Cevdiyye, 1429/2008)

⁵³ Hânî, *el-Behcetü's-seniyye*, s. 72-73.

⁵⁴ Yahya Pakış, *Râbita Risâlesi, Menzil Kitabevî İstanbul*, s.60.

Bir başka rabita çeşidi de mânevî râbitadır. Bu rabitada mürit gündelik her işinde mürşidini yanında düşünür. Uykudan önce ya da bir günahla denk gelindiğinde yapılması tavsiye edilerek gûnahtan da kaçınılması konusunda fayda sağlayacağı söylenmiştir.⁵⁵

Özel ders râbitası Nakşîlerde müridin akşam yatsı arası bir vird gibi yaptığı râbitadır. Bu râbitada mürid, mürid şeyhini hayal eder şeyhinin parıldadığını düşünür bu parlaklık ve nurdan istifade ederek o nurun kendi kalbine aktığını düşünür. On on beş dakika sürer.⁵⁶

Zikirde râbita ise müridin kendisine verilen günlük virt esnasında yaptığı râbitadır. Buna istimdat râbitası da denir. Rabitanın bu çeşidi zikirle kalbi hazırlayarak, mânevî farkındalığı yakalamak için yapılır. Benzediği rabita çeşidi şekli olandır. Bu rabitadaki asıl amaç kalp farkındalığıdır, bu sayede kalp içindeki birikmiş kötülüklerden arındırılmış olur, temel amaç kalbi temizlemektir. Fakat bununla ilgili Nakşîler, zikre başlamadan önce yapılması gerektiği ama zikir esnasında yapılmamasının doğru olduğunu ifade etmişlerdir.⁵⁷

Sohbet ve hatmede râbita ise mürşidin sohbetinde doğrudan kendine bakarak, başkasının yaptığı sohbeti yapan kişi kim olursa olsun fark etmeksizin onu kendi mürşidi gibi düşünerek yapmış olduğu rabita çeşididir.⁵⁸

Kabir ziyaretlerinde râbita ise vefat etmiş bir velîyi ziyaret eden müridin kalbiyle kabirdeki zata yönelip feyz beklemesidir. Burada kişi kabirde yatan zata selam vererek içeri girer, başını önüne eğerek rabitaya başlar, on bir İhlas, bir Fatihâ ve bir Ayet el Kürsî okur sonra o kişinin nuruyla nurlandığı kabul edilir.⁵⁹

Tarihsel gelişim sürecine baktığımızda ilk dönem tasavvuf kaynaklarında ve sûfiler arasında râbitanın bugünkü şekliyle uygulanmadığı, zaman içerisinde özellikle Nakşibendîler de bu günkü şekle ulaştığı söylenebilir. “Kalbi şeyhe raptetmek ve kendi tasarrufunu şeyhin tasarrufunda yok ederek ilm-i vâkıât konusunda ondan istifâde etmek” ifadesi Geylânî’den nakledilir. Sühreverdî de rabitayı, müridin mürşidine etki ederek bütün feyzi kendisinde toplaması şeklinde tarif etmektedir. Şeyhin gıyabında sûretini düşünmek şeklinde yapılan râbitanın ilk defa Bahâeddin Nakşibend’in seçkin müridi Muhammed Parsâ’da görüldüğü ifade edilmektedir. Ona göre, mürşid doğuda da olsa mürid batıda da olsa yine mürid mürşidini zihninde canlandırarak yanındaymış gibi rabita yapmalıdır.⁶⁰ Rabita nefis⁶¹ terbiye

⁵⁵ Dilaver Selvi, *Rabita, Semerkant yayınları istanbul s.152*

⁵⁶ Selvi, Rabita, 181-182; Pakiş, Râbita Risâlesi, 63.

⁵⁷ Mustafa Fevzi, İsbâtü’l-mesâlik, 26.

⁵⁸ Selvi, Rabita, 183-187; Pakiş, Râbita Risâlesi, 62.

⁵⁹ Kadir Taşpınar, Tasavvufta Mürşid Rabitası, Semerkant yayınları, İstanbul s.100.

⁶⁰ Ahmed b. Abdillâh Ebû Nuaym el-İsfahânî, Hilyetü’l-evliyâ’ ve tabakâtü’l-aşfiyâ (Beyrut:

⁶¹ Nefis: kişinin öz varlığı, kişinin kendisi.

metotlarından biridir. Kişinin kendisini kontrol ederek anlık düşmüş olduğu gafletten çıkmasına fayda sağlar, çünkü rabita bir otokontrol mekanizması görevini üstlenir kişi rabita yaptığında kendisini hesaba çeker işlemiş olduğu günahlarını göz önüne getirir ve tamda burada bir pişmanlık ve iç hesaplaşma başlayarak elden kaybedilen irade tekrar geri kazanılır, tekrar kontrol nefisten iradeye geçer İnsan yaratılış itibariyle günah işlemeye yönelimli bir varlıktır. Dolayısıyla işlemiş olduğu günahlardan kalbini arındırması iç huzuru yakalaması ve feyiz⁶² alması için şarttır. Bu iç huzurda tevbe, kalbin cilalanması ve ibadetlerle meşgul olmakla mümkündür. Kalbin cilalanmasında zikirler ve gınahtan pişmanlık ve bir daha yapmama duygusu kişiyi rahatlatır. Rabitada bu rahatlamayı sağlayan araçlardan birisidir. Kişi kendisini Allah'ın huzurunda hissederek işlediği gınahtan büyük bir pişmanlık duyar, bir daha işlememeye gayret edeceği sözünü verir ve o günahın affedilmesi temennisinde bulunur. Rabita genel itibariyle bu etkileşimin kendisidir. Kişiyi öz denetim, iç huzur ve ruhsal disiplin sağlamasında yardımcı olur.⁶³

2.4.2. Olumlu Yaklaşımlar

Rabita hakkında müsbet yaklaşım sergileyenlerden Şehâbeddin es-Sühreverdî'ye göre, her şeyin merkezinde kalp vardır. Fiziki kalbin kanla organları doyurması gibi, insanın ruhani boyutunu ifade eden özelliği olarak ruhani kalp de hikmet⁶⁴ ve nurla ruh doyurulmalıdır. Dolayısıyla insanı sadece etten kemikten düşünmek bu açıdan yanlış ve eksik olur. Bedenin ihtiyaçları olduğu gibi bu manevi yönünün ihtiyaçları bulunur. Bedenin temizlenmeye ihtiyacı olduğu gibi bu manevi yönün de temizlenmeye ihtiyacı vardır. İşte rabita da dua ve zikir gibi bu işlevi gören kalbi temizleyen olgulardan biridir.⁶⁵ Çalışmamızın bu bölümde rabita hakkında olumu yaklaşım sergileyenlerin rabitayı dayandırdıkları ayet ve hadisler incelenecektir.

2.4.3. Nass'tan Deliller

Rabitanın olumlu yaklaşanların rabitayı dayandırdığı iki temel ayet vardır. Birincisi Maide suresi 35. ayet, İkincisi Tevbe suresi 119. ayettir.

İlk olarak maide suresindeki ayette;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوا

⁶² Feyiz:Alınan haz ve verimlilik.

⁶³ Osman Nuri Topbaş Sır ve Hikmet İncileri Yüz aı yayıncılık ,istanbul . s.79.

⁶⁴ Hikmet: Bir konu hakkındaki ilah sır bilinmezlik.

⁶⁵ Şehâbeddin es-Sühreverdî, 'Avârifü'l-ma'ârif, Beyrut 1966, s. 411.

Ey iman edenler! Allâh'a karşı gelmekten sakının, O'na yaklaşmaya vesile arayın ve O'nun yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz. (Maide 35)

İfadeleri yer alır. Rabıtayı dini temellendirmeyele açıklamaya çalışanlar bu ayette geçen الوسیلة yani vesile arayınız ifadesinden yola çıkarak rabıtanın da kalbin temizlenmesinde ve kurtuluşa ermede vesile arayınız denilen vesilelerden bir tanesi olduğu bunun aynı zamanda Allâh'a yaklaşmak olduğu şeklinde yorumlamışlardır.

Müfessir Âlusî ise, yukarıdaki ayetin tefsirinde, vesile kelimesini “Salih ve sadıklarla birlikte olunuz (onlarla yan yana olunuz) öyle olun ki onlara benzeyesiniz. Nihayetinde herkes, yakın olduğu kişiye uyar.” şeklinde anlamıştır.⁶⁶

İsmail Hakkı Bursevi'ye göre bu ayeti kerimede söz edilen sadıklardan kasıt, kamil mürşidlerdir. Bir kişi mürşidinin etrafında samimiyetle durursa muhabbetiyle nazarlarına kabul olunursa, onların düşüncesiyle dünya masıvalarını terk ederse Allâh yolunda doğru yolu bulur ve huzura kavuşur.⁶⁷

Diğer bir ayet olan Tövbe suresi 119. ayette;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

Ey iman edenler! Allâh'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla (Sıddıklarla) beraber olun (Tevbe 119.).

Rabıtayı savunanlar bu ayette ifade edilen مَعَ الصَّادِقِينَ Sıddıklarla beraber olunuz kelimesi ayet temelinde rabıtaya kaynak gösterilen delillerden birisidir. Ayette Allâh kendisine karşı gelinmesini yasaklamış ve Sıddıklarla birlikte olunmasını emretmiştir. Dolayısıyla rabıtada Allâh'ın sadık kullarını tahayyül etmek olduğu için rabıta aynı zamanda sıddıklarla birlikte olmayı da ifade eder. Bu sebeple rabıta bu anlamda başvurulması gereken sıddıklarla, Allâh'ın sadık kullarıyla birlikte olmak, bunu yaparken de kalp temizleme metodu olarak kullanılan bir yöntem olduğundan olumlu yaklaşılmalıdır. Yine bu anlamda hadislerden birkaçını da delil göstermişlerdir bunlardan biri Peygamber Efendimizin, “Canımı elinde tutan Allâh'a yemin ederim ki siz benim yanımda bulunduğunuz hal üzere ve zikretmeye devam ederseniz melekler de sizinle dōřeklerinizin üzerinde ve yollarınızda musafaha ederler.

⁶⁶ Ebüs-Sena şıhabuddin Mahmud b. Abdullah El-Alusi El-Bağdadi *el-Feyzü'l-vârid 'alâ ravzi Mersiyyeti Mevlânâ Hâlid s.286*

⁶⁷ Osman BOSTAN şerhu Mukaddimeti'l-Cezerî Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi s.54.

*Lakin ya Hanzala bazen öyle bazen böyle” (Resulullah bunu üç defa tekrarladı.)*⁶⁸ şeklindeki hadistir.

Bu hadisi yorumlayanlar Hz. Peygamber’in yanında bulunanların elde etmiş oldukları manevi kazanımların onun vekilleri olan ve velâyet görevini sürdüren kâmil şahsiyetlerin yanlarında bulunanlar tarafından da elde edileceği şeklinde yorumlamışlardır. Bu yanında bulunma hadisesi zâhiren gerçekleşmiyorsa, manen mürşidin hayal edilmesi yani rabitanın da aynı neticeyi verebileceği söylenmiştir.⁶⁹

2.4.4. Olumsuz Yaklaşımlar ve Delillerin Farklı Yorumu

XIX. yüzyıla kadar râbîta hakkında önemli bir eleştiri yapılmamıştır. XIX ve XX. yüzyıllarda Hindistan’da kendisi de bir Nakşibendî Müceddidî olan Ahmed Şehîd Birîlvî ile Sıddîk Hasan Han Kannevcî ve İstanbul’da Hâfız Seyyid Hoca başta olmak üzere bazı kişiler tarafından râbîtaya eleştiriler yöneltmiştir. Eleştirenlerin çoğu râbîtayı sadece bid‘at olarak görürken Hâfız Seyyid Hoca hem bid‘at hem şirk olduğunu ve putperestlik âdetlerine benzediğini öne sürmüştür. Bu eleştiriler üzerine bilhassa Nakşibendî Hâlidî mensupları râbîtayı savunmak için eserler kaleme almışlardır. Çalışmamızın bu kısmında da rabîta konusunda delil olarak öne sürülen ayet ve hadislerin farklı yorumlarını inceleyeceğiz.

İlk olarak öne sürülen Maide suresinin 35. ayetinde; *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ* ‘وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ’ denilmektedir. Ferit Aydın’a göre bu ayette vesile kelimesi ön plana çıkarılmış ve buradan hareketle rabitanın da bir vesile olduğu düşüncesi ortaya çıkmış ve bu düşünceden hareketle rabîta meşru kılınmaya çalışılmıştır. Ayet incelendiğinde ayette geçen *الْوَسِيلَةَ* vesile, tefsirlerde çoğunlukla Allâh’ın rızasını kazanmak için yapılan hayırlı ve yararlı işler olarak tanımlanmaktadır. Ayet ile ilgili muteber tefsirlerin hangisi incelenirse incelensin bunu haricinde bir açıklama yapılmadığı görülecektir. Fakat rabîta ile ilgili ne Allâh’ın ne de Resul’ünün böyle bir ifadesine direkt olarak rastlamak mümkün değildir.⁷⁰

İbn-i Âbidin’e göre rabîtayı savunanların kendilerince ayetleri yorumladıklarının en güzel örneği yine delil olarak sundukları Tevbe suresinin 119. ayetinde geçen *مَعَ الصَّادِقِينَ* yani doğrularla beraber olunuz kelimesidir. Yine rabîta hakkında olumsuz düşünceye sahip olanlara göre rabîtayı meşru kılmaya çalışanlar ayetteki bu ifadeyi “doğrularla beraber olunuz” şeklinde değil de “sıddıklarla birlikte olunuz” şeklinde yorumlamışlardır. Sıddık ifadesini ise Allâh dostları yani mürşidler olarak yorumlamışlar ve ayette geçen ifadeyi “mürşidlerle beraber olunuz” şeklinde anlamışlardır. Zahirî birlikte olunmayan mürşid ile

⁶⁸ Müslim , Tevbe :12-13.

⁶⁹Pakış, Rabîta risalei,60.

⁷⁰ Ferit AYDIN ,Rabîta ve Nakşibendilik ,Maruf yayınları, İstanbul , s.54

de ancak düşünce vasıtasıyla birlikte olunabilir, bu da rabıtayı gerekli kılmaktadır. Şayet o şekilde ayete anlam verilmiş olsa bile buradan rabıta düşüncesini meşru saymak Kur'an'ın bütünlüğüne ters düşer, eğer böyle Kur'an'a yaklaşılsa bu sefer her kişi Kur'an'da işine gelen kelimeleri alıp kendince yorumlayarak kendi lehine anlamlar çıkarabilir, bu sefer de fesat kapısı açılmış olur. Kur'an bir bütündür, ayetler bir bütün olarak değerlendirilir ve incelenir. Bir ayeti tam anlamıyla anlamak istiyorsak ayetin öncesini ve sonrasını yani siyak ve sibak olayına dikkat ederek inceleme yapılması gerekir demişlerdir.⁷¹

Tevbe suresi 119. ayeti incelediğimizde ayetin öncesine baktığımızda şu ifadelere rastlarız;

“And olsun ki Allâh, Müslümanlardan bir grubun kalpleri eğilmeye yüz tuttuktan sonra, Peygamberi ve güçlük zamanında ona uyan muhacirlerle ensarı affetti. Sonra da kişilerin tövbelerini kabul etti. Bu yüzden O, o kişilere karşı çok şefkatli, pek merhametlidir.” (Tevbe 117).⁷²

إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ □ طَالِيَ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا

“Savaştan geride kalan üç kişinin de tövbelerini kabul etti. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları da kendilerini sıktıkça sıkmış, böylece Allâh'ın azabından yine O'na sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra (eski hâllerine) dönsünler diye, onların tövbelerini de kabul etti. Şüphesiz Allâh, tövbeyi çok kabul eden ve çok merhamet edendir.” (Tevbe 118).⁷³

وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا

“Ey iman edenler! Allâh'tan korkun ve doğrularla beraber olun.” (Tevbe 119).⁷⁴

Bu üç ayet incelendiğinde burada Tebük seferine katılmayan 3 kişinin durumunu anlatmıştır. Ayette sözü edilen üç kişi Medineli Müslümanlardan Ka'b b. Malik, Hilâl b. Ümeyye ve Murâra b. Rabi'dir. Bu kişiler geride kalarak Tebük seferine katılmadılar bu yüzden Hz. Muhammed, Tebük'ten dönünce bunlarla konuşmamış, ashap da onlardan yüz çevirmişti.⁷⁵

Allâh (cc) da bu üç kişinin durumunu anlatarak bunların tövbelerini kabul ettiğini belirtmiş, Hz. Peygamber'in ve ashabının bir yere sefer ya da savaş düzenlediğinde onlara

⁷¹ Ferit aydın tasavvufta rabıta s.86

⁷² Tevbe suresi 117. Ayet.

⁷³ Tevbe suresi 118. Ayet.

⁷⁴ Tevbe suresi 119. Ayet.

⁷⁵ Kur'an Yolu Tefsiri Diyanet İşleri Başkanlığı [Belgeden yaptığımız güzel bir alıntıyla okurlarınızın dikkatini çekin veya önemli bir noktayı vurgulamak için bu alanı kullanın. Bu metin kutusunu sayfada herhangi bir yere yerleştirmek için sürüklemeniz yeterlidir.] ,Ankara, Cilt: 3 Sayfa: 69

eşlik edilmesi gerektiği, bu durumda onlarla birlikte olunması gerektiğini söylemiştir. Yani ayetteki مَعَ الصَّادِقِينَ yani doğrularla(sıddıklarla) beraber olunuz ifadesinde kastedilen peygamberimiz ve ashabıdır, onların yaptığı eylemlerdir.⁷⁶

Zaten Tevbe suresi 119. ayet, önceki iki ayetin adeta tamamlayıcısıdır. Ayette geçen “Sıddıklarla beraber olunuz” ifadesini mürşide rabıta yapmak olarak yorumlamak bilgi eksikliğidir. Ayetin kastettiği mana ile alakası yoktur. Dolayısıyla bu ayette dini temelde rabıtaya kaynak delil teşkil etmez şeklinde yorum ve düşünceler vardır.

Rabitanın dinde yeri olduğunu ispatlamaya çalışanlar rabıta kelimesin Kur’an’da geçip geçmediği hususunda çok durmazlar, çünkü Kur’an’da birkaç yerde geçmektedir ve çok farklı manalara gelmektedir. Yani bu durum rabıtayı savunanlar için delil teşkil etmediği için rabıta kelimesinin Kur’an’da geçip geçmediğinden ziyade direk rabıta olayını teşvik eden ayet bulma çabası içerisine girilmiştir. Konunun anlaşılması için rabitanın Kur’an’da geçtiği ayetlerinde incelendiğinde rabitanın farklı manaları olduğu görülür.

Örnek verecek olursak Enfal suresi 60. ayette;

(Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği kadar güç ve savaş atları hazırlayın ki, bununla Allâh'ın ve sizin düşmanınızı ve onların dışındaki sizin bilmeyip Allâh'ın bildiği düşmanları korkutasınız. Allâh yolunda her ne harcarsanız, size tam olarak ödenir. Ve hiçbir haksızlığa uğratılmazsınız.) Enfal 60

Ayet incelendiğinde وَمِنْ رِبَاطٍ (ve min rıbatı) kelimesinin anlamı cihad için bağlanıp beslenen atlar kastedilmiştir, yani bağlamak anlamında kullanılmıştır. Kur’an’ın kastettiği mana budur, bu kelimeyi alıp bunu mürşide bağlılık olarak yorumlamak Kur’an’a saygısızlıktır, şeklinde yorumlar vardır.⁷⁷

Yine bir başka ayet olan Ali İmran suresi 200. ayette;

نَ قُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَ

Ey iman edenler! Sabredin ve zorluklara karşı dirençli olun. Sürekli duyarlı olun. Allâh'a karşı takva sahibi olun. Umulur ki kurtuluşa erenlerden olursunuz, buyrulmaktadır. (Ali İmran 200)

Ayette geçen وَرَابِطُوا (ve rabitu) kelimesi savaşa karşı hazırlıklı olun anlamında kullanılmıştır. Bunun da yine mürşide bağlılıkla hiçbir ilgisi yoktur, şeklinde yorumlamalar yapılmıştır.

⁷⁶ Kur'an Yolu Tefsiri Cilt: 3 Sayfa: 70

⁷⁷ Kur'an Yolu Tefsiri Cilt: 2 Sayfa: 702-703

Rabita hakkında verdiğimiz bu malumattan sonra Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin *Risale fi Isbâti'r-Râbita* adlı eseri çerçevesinde rabita anlayışına yer vereceğiz.

2.5. MEVLÂNÂ HALİD-İ BAĞDADÎ'NİN RİSALE-İ FÎ İSBÂTİ'R-RÂBITA ANLAYIŞI

Bağdâdî, râbitayı, fenâfillah mertebesine ulaşmış olan şeyhinin sûretini hayalinde tutâarak, ruhaniyetinden istimdat dilemek olarak tarif etmektedir. Hâlidilikte râbita, vasıtasız olarak Allah'tan istifâyaya muktedir olamayan sâliklere şart koşulmuş bunu sağlayanların ise râbitayı terk etmelerinin vacip olduğu belirtilmiştir.⁷⁸

Bağdâdî daha önce hiçbir Nakşi kolunda görülmeyen şekilde rabıtayı sülûkun merkezine oturtmuştur. Bazı kaynaklarda Bağdâdî'nin özellikle ve sadece kendisine rabita edilmesi konusunda ısrarcı olduğu belirtilir. Abdulcebbar Kavak, Bağdâdî'nin bu tavrının birçok coğrafi bölgeye yayılan tarikatı tek merkezden yönetmek anlamına geldiğini ifade etmektedir.⁷⁹

İstanbul'da da rabita konusunda hem dışarda hem de Hâlidî mensupları arasında birtakım tartışmalar yapılmış, bunun üzerine Bağdâdî rabita risalesini yazıp göndermiştir.

İstanbul'da bazı çevrelerin eleştirdiği râbita hususunda Hâlidî mensupları arasında da bazı şahısların çekincelerini bildirdikleri ve kafaların bulandığı bir dönemde, Mevlânâ Hâlid onlara rabita risâlesini yazıp göndermiştir.⁸⁰

Bağdâdî'nin tasavvuf anlayışında rabitanın merkez noktada olduğu söylenebilir. O rabıtayı Kur'an ve Sünnete ittiba etmekten sonra kişiyi Allah'a ulaştıran en önemli yöntem olarak görmektedir. Bağdâdî rabıtayı izah ederken ilk önce şeyhe ittiba ve teslimiyet nazarından olaya bakmaktadır. Müridin mürşidinin suretine çokça riayet etmesinin onu edeplendireceğini, onun yokluğunda ise hayalini gözünün önüne getirerek varlığındaki gibi istifade etmeye devam edeceğini belirtmektedir. Bağdâdî rabıtayı öncelikle Kur'an-ı Kerim'den delillendirmektedir.

2.5.1. Kur'an-ı Kerim'den Deliller

“Ey iman edenler, Allah'tan korkunuz ve sadıklarla beraber olunuz.” (Tevbe 119) Mevlana Hâlid Bağdadi, bu ayete Hâce Ubeydullah-ı Ahrar'ın yapmış olduğu yorumu rabıtaya delil olarak sunmuştur:

Kûnû emri sadıklarla devamlı bir beraberliği ifade eder. Sadıkların meclisinde oturmak, hakiki beraberlik olduğu gibi, onları gıyaben hayal ederek zihnen ve fikren onlarla birlikte olmak da hükmî beraberliktir.⁸¹

⁷⁸ Abdülhakîm Arvâsî, *Râbita-i şerîfe*, Necm-i İstikbâl Matbaası, 1342, s. 2.

⁷⁹ Kavak, *Mevlânâ Halid-i Bağdâdî ve Hâlidî Geleneğin Tarihi Gelişim Süreci*, s. 423

⁸⁰ Esad Sahib, *Mektubat-ı Mevlana Halid*, İstanbul, Sey-Tac Yayınları, 2004, s. 73-79.

⁸¹ Abdurrahman Memiş, *Halid-i Bağdadi ve Anadolu'da Halidilik*, İstanbul, Kitabevi, 2000.

“Şayet Yusuf, Rabb’inin burhanını görmeseydi” (Yusuf 24) mealindeki ayet-i celilenin tefsirinde Mevlana Hâlid-i Bağdadi, ruhani tasarruf ve imdada işaret olduğunu ve bu konuda müfessirlerin çoğunun ittifak ettiğini belirterek *Keşşaf* tefsirinin sahibi Zamahşeri’yi örnek gösterir: “Ayetteki *burhan* kelimesi şöyle tefsir edilmiştir: Yusuf (A.S.) kadına yaklaşmak isterken “*Sakin sakın!*” diye bir ses işitti. Hz. Yusuf bu sese aldırış etmedi. Sesi ikinci sefer işitti, yine önem vermedi. Üçüncü sefer “ondan yüz çevir” diye işitti. Bu söz de kendisine tesir etmeyince, Yakub’un (A.S.) sureti parmağının ucunu ısırır bir halde Yusuf’a göründü. Bazıları da Hz. Yakub’un (A.S.), Hz. Yusuf’un (A.S.) göğsüne eliyle vurduğunu nakleder. Bu hususta başka rivayetler de mevcuttur.”⁸²

2.5.2. Mezhep İmamlarından ve Mutasavvıflardan Deliller

Bağdâdî risalesinde rabıtayı ispat etmek için öncelikle mezhep imamlarından destek almaktadır. Bu konuda ilk müracaat ettiği kişi Hanefî imamlarından Şeyh İmam Ekmeleddin’dir. Şerhu’l-Meşârî adlı kitabından aktardığı birlik ve beraberliği sağlayan unsurları aktarır. Bu beş unsuru hâsıl eden kişinin kâmillerle münasebetinin devam edeceği, istediği zaman onların yokluğunda da onlarla birlikte olabileceklerini ifade etmektedir. Bu unsurlar şunlardır:

1. Özde ortak olmak
2. Bir nitelikte ve fazlasında bir olmak
3. Bir şeyi fiilen gerçekleştirmek,
4. Bir halde ya da daha fazlasında ortak olmak,
5. Mertebelerde bir olmak.

Bağdâdî’nin bir diğer dayanağı da Gazali’nin “İhya” adlı eseridir. Gazali’nin namazın her rûknünde insanın Hz. Peygamber’in şahsiyetini aklına getirmesinin ve ondan istifade etmesi şeklindeki tavsiyesini aktaran Bağdâdî, buradan hareketle kâmil mürşidlere yapılan rabitanın da kişiye fayda sağlayacağını beyan etmektedir.

İmam- Şârânî’nin, “Kişinin şeyhini gözlerinin önünde tahayyül etmesi, onların yanında edebin en pekişmişidir. Nakşibendilerin yanında rabita bundan başka bir şey değildir. Aynı şekilde onların ihtimal edilen kitapları da buna şahitlik eder. Şeytan, nasıl ki Peygamberimizin suretine giremiyorsa, aynı şekilde kâmil evliyaların suretine de giremez.” sözü de Bağdâdî’nin delillerindendir.

⁸² Sahib, *Mektubat-ı Mevlana Halid* s. 116-117; Vahit Göktaş, “Mevlânâ Halid-i Bağdâdî’nin *er-Risale fi’r-Rabita* Adlı Eseri ve Rabita ile Alakalı Görüşler,” Uluslararası Mevlana Halid-i Bağdadi Sempozyumu , Van, Türkiye, s. 3.

Bağdâdî aynı meyanda Celaleddîn Suyutî, İmam Şârânî, Abdulganî en-Nablusî gibi müelliflerden alıntılar yaparak Hz. Peygamber'den manevi olarak istimdad edildiği gibi kâmil mürşidlerden de istifade edilebileceğini delillendirmeye gayret etmiştir.

2.6. RABİTANIN EDEPLERİ

Bağdâdî rabitanın edebini aşağıdaki gibi anlatmaktadır: “*Râbîta edebi, mürşidin ruhaniyetine ve onun hemen iki gözü arasına teveccüh etmektir. Çünkü "Onun hayal hazinesi iki gözünün arasındır."* demişlerdir. Buradan şeyhinin ruhaniyetine nazar etmektir. Orası menba-ı feyzdir. Mürid bu suretle tazarru ve niyaz ile tevessül ettiği halde, mürşidin ruhaniyetini iki gözü arasına dahil ede ve oradan kalbe, kalbin derinliğine yavaş yavaş ine ve hayalinden gayb etmeye. Belki kendi nefsinden gaib ola. Zira kalbin derinliğinin sonu yoktur ve seyr-i ilallah dâimâ kalben hasıl olur. Maksad Zât-ı Bârî'dir. Râbîta ise seyr-i ilallaha vesîledir. Binâen aleyh, ruhâniyetin⁸³ huzuru, müridin huzur-u kalbi ile beraberdir ve ruhâniyet göz açıp kapayacak kadar zamandan daha sür'atlıdır. Belki makbul bir müridden, gerek yakaza ve gerek uyku halinde de ruhaniyyet-i mürşid devamlı olarak ayrılmaz. Mürşid maksada vesîle olduğu için, "*Mürid mürşidini, göz açıp kapayacak kadar zaman miktarı hayalinden gayb etse, mürid olamaz!*" denilmiştir.⁸⁴

Bağdâdî halifesi İsmail Şirvanî'nin müridlerine rabıtayı öğretirken kendi suretine rabîta yapmalarını istediğini duyar ve bu durumdan hoşlanmayarak ona bir mektup yazar. Yazdığı bu mektupta rabitanın kime yapılacağını tarif etmektedir. Bağdâdî şöyle der: “Nakşibendi tarikatının hakikatına erenler vücudundan fena olmayan kimsenin rabîtası, salık için fena halini te'min etmez. Hatta çoğu sefer onu tehlikeye sokar demişlerdir. Müride sizin suretiniz zahir olsa da siz kendi suretinizin rabîtasını kimseye öğretmeyiniz. Çünkü o hal şeytanın öyle göstermesindendir.”⁸⁵

Rabitanın seyr-u sülûktaki durumuna değinen Bağdâdî şöyle demektedir:

“Eğer müridi, bu bağlantıdan biraz zayıflık ve fersizlik görürse şeyhinin suretini hafızasına alıp hayalini, sûretini ezberlemesi lazımdır. Zira mürid şeyhinin sûretini ezberlemekle, onun hal ve vafıslarına bürünür ki, müridin bu makamına şeyh de yok olma *fenâ fiş-şeyh* makamı derler. Bu ilk makamdır. Allah'ta yok olma, yani *fenâ fillah* bundan sonradır. İşte rabitanın bu şekli, müridin seyr-u sülûkünde kendisine lazımdır. Bir mürid, devam ettirdiği bağlantı halinde şeyhinin yüzü, göz önüne gelirken sekir ve gıybet (dalma ve gayıb olma) bulunursa, o zaman şeyhinin hayaline bakmayı bırakır, gözünü sekir ve gıybet haline çevirir.”

⁸³ Ruhaniyet: İnsanın ruhsal boyutunu ifade eden terim.

⁸⁴ Mehmed Zahid Kotku, *Risale-i Halidiyye Tercümesi ve Adab-ı Zikir Risalesi*, İstanbul, Elif Matbaacılık, 1974, s. 62-66.

⁸⁵ Sahib, *Mektubat-ı Mevlana Halid* s. 212, 213

Rivayet ederler ki, Şâh-i Nakşibend KS Hazretlerinin müridlerinden bazıları rabita ile meşgul olup daima şeyhinin yüzünü, hayalini gözlerinin önüne getirirlerken, müridlerden biri, kendinde sekir ve gaybet izini görür, fakat bu hale itina ve iltifat etmez. Yine rabita ile meşgul olur, o zaman şeyh hazretleri müride dönerek:

- Rabıtayı bırak! (Yani benim suretime olan rabıtayı bırak da) sana görünen gaybet haline teveccüh et (yönel)! Ve dikkat et! Çünkü, masivadan gaybet (maddi âlemden sıyrılmak) zamanı Cenab-ı Hakk ile vuslat ve şühûd (buluşma ve görme) zamanıdır. Ve seyir ve sülûkten maksad budur, buyurdular.⁸⁶

2.7. ESERİN TERCÜMESİ

Bağdâdî, Risale fi isbatır-Rabita (Türkçe Çevirisi)

Bismillahirrahmanirrahim

Allahü teâlâ'ya hamd ve senalar olsun. Onun seçtiği kullarına selâmlar olsun. Mahlûkâtın en şerefli, Peygamberlerin en üstünü olan Resûlullah efendimize “sallallahü aleyhi ve sellem”, temiz olan âline ve Eshâbına “rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma'in” salât ve selâm olsun! Sünnet-i seniyyesine bağlı, fakîr Hâlid-i Nakşibendî'den, Hilâfet ülkesinde ve halîfe tarafından korunan diğer ülkelerde yaşayan Müslümanlara!

Hatme-i Hacegan-Rabita

Önce istiğfar edilir, ardından rabita yapılır. Daha sonra Fatiha Suresi, Salli-Barik duaları ve İnşirah Suresi okunur. Ardından İhlas Suresi ve tekrar Fatiha Suresi okunur, ardından Nebi (s.a.v.) üzerine salavat getirilir. Sonra evliyaların sıfatları ve İmam Rabbani'nin hatmesi okunur. Tekrar rabita yapılır ve Fatiha okunur, ardından Nebi (s.a.v.) üzerine tekrar salavat getirilir. Daha sonra “La havle ve la kuvvete illa billahil aliyyil azim” denir. Tekrar Fatiha okunur ve salavat çekilir. Evliyaların sıfatları okunarak dua edilir.

Rabitanın Yapılış Şekli: Kemal (en güzel) rabita (şekli) şöyledir: Hayal hazinesi ki, iki gözün arasındır, onunla mürşidin ruhaniyetinin yüzünü, bilakis iki gözü arasına bakmandır. Zira orası(iki gözü arası) feyiz kaynağıdır.

Sonra (mürid) mürşide tazarru (kendini alçaltarak, değersiz ve huşu ile yalvarmak) ve tevessül (Mevla ile kendi arana mürşidini sebep) edindiğin halde (iki gözünün arasından elde etmeye çalışarak) mürşidin ruhaniyetini (kendi) hayal hazinesine dahil ve orada hazır eyleye. (Ve sonra) kalbe ve derinliklerine yavaş yavaş aşağıya indiğini düşünüp, sen de arkasından yavaş yavaş giderek aşağıya inip, hayal (kalp) gözünden kaybetmeyesin (yani onu hayalinden çıkarmamaya dikkat etmelisin). Hatta nefsinde gaip olasın (yani kendini unutsan bile, onu

⁸⁶ Vahit Göktaş, "Mevlânâ Halid-i Bağdâdî'nin er-Risale fi'r-Rabita Adlı Eseri ve Rabita ile Alakalı Görüşler, Tasavvuf yazıları, Ankara, 2014, s.11

unutmayasın). Çünkü kalbin derinliğinin bir sonu yoktur ve seyr-i illallah, (Arş'ın üstüne kadar olan manevî yürüyüş) kalpten erişilir. Eğer cemiî vukuf (kalbin bütün yönelişleri) bu rabita ile olsa, nüzul yönünden (kalbin derinliklerine inmek) daha süratlidir. Çünkü kast edilen, Allahü Teala'nın zatidir. (Allahü Teala'ya ulaşmaktır) Rabita ise, senin için daima seyr-i ilallah'a vesiledir (sebeptir).

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla; Allah'a hamdolsun. Yeterlilik ve selam, fakir kullarından seçtiği kullarından olan Hâlid Nakşibendi'ye, düşlerin en güzeline tabi olan, temkinli olan, salatların en faziletlisi ve selamların en güzeli onun üzerine olsun.

Hala hainlerin komplolarından korunan ve onun koruyucusu olan, Müslümanların topraklarını kıyamete kadar koruyucu olarak görev yapan büyük hilafet yurdunun sakinlerinden, şerefli ve ihlas sahibi kardeşlere selam olsun. Amin. Selamların en mükemmeli ve en kerem sahibi olanlarla...

Zatların selamette olduğunu bildiren mektuplar elime ulaştı. Münkirlerin verdikleri sıkıntılara rağmen sünnet-i seniyyenin tarikatta yeşerttiği Hacegan yollarına varis olduk. Bundan dolayı Rabbime defalarca hamdolsun.

Allah'ın hükümlerinin sırlarından gafil olan bazılarının rabitanın tarikatta bidat olduğunu, aslının ve hakikatinin olmadığını iddia eden asılsız söylemleri kulağıma geldi. Böyle bir şey mümkün değildir.

Yüce Nakşibendi tarikatının büyük esaslarından olan rabita, Allah'ın kitabına ve Peygamber'in sünnetine tam bağlılıktan sonra, Hakk'a erişmek için bir vesiledir. Sadatlarımızın cümlesinden bazıları rabita üzerinde durmuş ve rabita ile birlikte diğer esaslar üzerinde de durmuşlardır. Hatta bazıları şu şekilde alıntılanmışlardır:

Rabitanın, fenafi'-ş-şeyh makamına en yakın yol olduğunu bildirirler. Bu da fenafillah makamının mukaddimesidir ve onlardan bazıları rabitayı nas ile delillendirmiştir.

Yüce Allah'ın şu ayeti (*Ey iman edenler, Allah'ın sadık kullarıyla birlikte olun*) buna delil olarak gösterilmiştir. Büyük sadatlardan Şeyh Abdullah Havaceti Ahrar da bu ayeti delil olarak sunmuştur.

Ayette hasıl olan sadıklarla birlikte olmak, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın kelamında emredilmiştir. Sadık kullarla olma hali maddi (fiziki) ve manevi olmalıdır. Onlarla manevi olarak birlikte olmak ise ancak rabita ile mümkündür.

O aslın yanında meşhurdur; *Kitabü'r-Reşhat*'te tafsilatıyla sıfatlara dökülmüştür. Sanki bazıları rabitanın manasını istilahen tasavvur edemiyorlar, yoksa şunu anarlardı: Rabita, fenafillah olan mürşidden müridin istimdat etme yollarından biridir.

Mürşidinin suretine çokça riayet etmesi suretinde edelenir ve mürşidinin yokluğunda veya varlığında olduğu gibi istifade eder. Mürşidini hayal etmesiyle nuru tamamlanır ve anlamsız işlerden bu sayede sıyrılır.

Bu durum, yani rabitanın varlığının inkârı tasavvur dahi edilemez; ancak yüce Allah'ın alnına hüsrân yazdığı kişiler bunu yapar. Allah bizi kin ve nefretten korusun. Çünkü Allah'ın evliyalarına bağlananlar, bunun güzelliğinden ve büyük faydasından yakinen bahsederler. Evliyaya tabi olmak referans olarak kabul görmüyorsa, o zaman fıkıh imamlarına itikad edilmesi gerekir. Fıkıh ilimlerinin de bu konu hakkında görüşleri mevcuttur. Velhasıl, heva ve art niyetten mücerred olarak evliyalı inkâr etmeyen ve kalbinde hastalık olmayanların müracaat etmeleri için imkanlar dahilinde bu imamların bu konudaki görüşlerini sayacağım. Muvaffakiyet Allah'tandır: O, Allah doğru yola hidayet edendir. Ruhaniyetinden imdat tasarrufunu tefsircilerin cumhuru, yani çoğunluğu tasdik etmişlerdir.

Hanefî mezhebinin imamlarından Şeyh İmam Ekmeleddin, “*Kim beni görürse Allah'ı görür.*” hadisi konusunda *Şerhü'l-Meşâri* adlı kitabında şöyle söylemiştir: Bir şahısla bir arada olmak uyanıklık ve uyku haliyle devam eder. Birliği ve beraberliği sağlayan unsurlar vardır, bu unsurların genel usulü ve ilkesi beş tanedir:

1. Özde ortak olmak,
2. Bir nitelikte ya da daha fazlasında bir olmak,
3. Bir şeyi fiilen gerçekleştirmek,
4. Bir halde ya da daha fazlasında ortak olmak,
5. Mertebelerde bir olmak.

Bir şey veya iki şey arasındaki münasebeti sağlayan ne varsa bu beş usulün dışına çıkamaz. Birlik olunca, birliğin gücü ve zayıflığına göre beraberlik artar veya azalır, bazen de zıtlık ile güçlenir. Muhabbet, iki şahsın ayrılmamayı istemesinden dolayı güçlenebilir, bazen de zıttı ile güçlenir. Kim bu beş usulü hasıl eder ve önceki ervah-ı kamillerle arasındaki münasebeti devam ettirirse ervah-ı kamillerle istediği zaman birlikte olabilir.

Yine Hanefî âlimlerinden ve (Eşbâh) kitabına haşiye yazmış olan Ahmed ibni Muhammed Şerîf Hamevî (Nefehât-ül-kurb vel-ittisâl bi isbât-it tasarruf-i li-evliyâillahi teâlâ vel-kerâmeti ba'del intikâl) kitabında yazdığı şeylerin hulâsası şöyledir: Evliya'yı kiramın rûhâniyyetleri cismâniyyetlerinden daha kuvvetli olduğundan, türlü türlü suretlerde zahir olurlar, gözüdürler. Çeşitli suretlerde gözüktüklerini şu sahîh hadîs-i şerîfe dayanarak bildirmiştir. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, “Bazı Cennet ehli Cennetin bütün kapılarından Cennete davet olunur.” Ebû Bekr-i Sıddîk “radiyallahü anh”, Cennetin bütün kapılarından çağrılan kimse var mı? diye suâl edince, “Evet ümit ederim ki, sen o kimselerden olursun” buyurdu. Buna binâen dedi ki: Ruh, külliyye olduğu vakt, yanî arşın

fevkinde olan âlem-i emirdeki asi mertebesine rücû' nûrâniyetini kesb ettiği zamân, bu dünyâda yetmiş sûretde zuhur eder, görünür. Ahrette ise, bedenden ayrılmış olması sebebiyle, tam bir istiklâlde olduğundan, yanî emr edilen her bir farzı yapanların girmesine mahsûs olan Cennet kapılarından davet olduğu vakt, aynı ânda hepsinden girer.

Şafiî imamlarından İmam Gazali *İhya* kitabında namazın her rûknünde insanın kalbinde olması gerekenleri tafsil ederek şöyle der: "Kalbine Nebi'nin(s.a.v.) şahsiyetini getir ve 'Esselamu aleyke ya eyyühen-nebi' derken içinden sadakatle ona ulaştığını ve ondan sana cevap ya da selamdan daha fazlasının döneceğini bilmelisin.

Bu hisse sadakatle ulaşmalı ve itaat etmelisin." Şeyhü'l-İslam İbn Hacer el-Mekki de şeyhi Şihab el-Hafaci'nin, şehadet kelimelerinin anlamının beyanı babında yaptığı şerhte şöyle diyor: "Peygamber Efendimiz(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Allah Teâlâ, ümmetinden biri ona salavat getirdiğinde o kişiye açılır ve onun yanında hazır olur gibi olur; onun en iyi amellerinde şahitlik ediyormuş gibi bulunur. Bu, onun huşu ve teslimiyetini artırır." İbn Hacer bu ifadeleri *İhya*'da geçen ibareyle teyit etmiştir.

Haşiyecilerden Ahmet bin Muhammed el-Şerif el-Hamavi de Nefahatü'l-Kurb ve'l-İttisal kitabında, Allah'ın evliyalarının tasarrufu ve kerametlerinin nakledilmesine dair şu açıklamayı yapmıştır: "*Allah'ın evliyalarının ruhaniyetleri, cisimlerine galebe çaldığından, bu sebeple çeşit çeşit suretlerde görünebilirler.*" Bu çıkarımlarını sahih hadislerden delillendirmiştir.

Onlardan biri (üzerine salât ve selam olsun) şöyle buyurur: "Cennet ehlinin bazısı cennetin kapısından seslenir." Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir şöyle sorar: "Bu kapıların hepsinden biri geçebilir mi?" Peygamberimiz, "Evet, onlardan birinde senin olmanı Allah'tan niyaz ederim." der.

Dediler ki: Berzah aleminde bulunmakla birlikte, ruh külliyyatı dünyada yetmiş bin surette tezahür eder. Çünkü ruh, berzah aleminde bedenden bağımsız olmasından ötürü üstünlüğü ve özgürlüğü artar; başka suretlere intikal etmesi mümkün hale gelir ve artar.

Şeyhlerin şeyhi İmam el-Arifî eş-Şehreverdî, el-Avarif adlı kitabında bu durumu örneklendirerek, kişinin kendini Nebi'ye teslim etmesini ve onu kalb gözüyle hayal etmesini ifade etmiştir.

Büyük alim İbn Hacer de Şerhü's-Şemail adlı eserinde, Hafız Celaleddin es-Suyuti'nin Tenviru'r-Rüyeti en-Nebiyy ve'l-Mülk kitabına uygun olarak İbn Abbas'tan bir hikaye aktarmaktadır: "Resulullah'ı rüyasında görür ve müminlerin annelerine gider, onlar da Peygamber Efendimizin aynasını gösterirler. Aynada Peygamberimizin suretini görür ama kendi suretini aynada göremez." Bu durum, mutasavvıfların istilahında "fenafir rabita" olarak anılır.

Sünneti tasavvur etmek, peygamberlere mahsus özelliklerden değildir; bu özellik, enbiya ve evliyalar arasında ortaktır. Bu alanın ehli mutasavvıflar için bunda herhangi bir şüphe yoktur. Evet, namazda Peygamberimiz dışında biriyle muhatap olmak elbette namazı bozar. Namazda sureti hayal etmek ve bu hayalin sahibine selam vermek, mevcudiyetin ruhu ve övülen makamın sahibine mahsustur.

Peygamberimize, ailesine ve ashabına Kerim ve Vedud olan Allah'tan salat ve selam olsun. Bu, bizim bahsettiğimiz konunun amacı dışındadır; düşünüp anlamalısın. Onlardan bir alim ve imam, Hafız Celaleddin es-Suyuti'nin bu konuda hacimli bir risale telif ettiğini ve gelişimini aydınlatan kitabı et-Tahiyyatü'l-Kübra'dan naklettiğini belirtmiştir. Nakledilene göre yirmi iki farklı aşama vardır ve bu gelişimi tasavvuf ehli "âlem-i misal" olarak adlandırır. Ruhların farklı suretlerde tecessüm etmesi üzerine bu görüşü bina etmişlerdir ve "Ona normal bir insan gibi göründü." ayetini delil olarak sunmuşlardır.

Yine alimlerden biri olan İmam el-Arifi el-Şarani, kitabında Zikr'in Edebi babında şöyle der: "Kişinin şeyhini gözlerinin önünde tahayyül etmesi, onların yanında edebin en pekişmiştir. Nakşibendilerin yanında rabıta bundan başka bir şey değildir." Aynı şekilde onların ihtimal edilen kitapları da buna şahitlik eder. Şeytan, nasıl ki Peygamberimizin suretine giremiyorsa, aynı şekilde kâmil evliyaların suretine de giremez.

Daha sonra Hanefi mezhebinin büyük alimlerinden el-Ürcani, Şerhu'l-Mevâkıf adlı eserinde, evliyaların suretlerinin müridlerine zuhur etmesini, onlarda fayda ve feyiz bırakmasını, hatta ölümden sonra da onlardan faydalanmalarını zikretmiş ve bunun sahihliğini ifade etmiştir.

Yine o alimlerden İmam el-Arif, Şeyh Taceddin'in "Taciye" olarak bilinen risalesinde "Allah'a Ulaşmanın Yolları" babında şöyle söylemiştir: "Nefis makamlarından üçüncü yol olan müşahade makamına varan şeyhin zatı tecellileri tahakkuk etmişse, rabitasını yapmak gerekir. 'Onlar ki gördükleri zaman Allah'ı zikrederler' ayetinden örnek alınmıştır." Bu, zikrin ne kadar faydalı olduğunu gösterir, insanları masivadan zikredilen sohbet ve rabıta kurtarır.

Mürşid şeyhinin suretini hayalinde muhafaza etmeli ve kalbinin derinliklerine yönlendirmelidir. Ancak bu şekilde gayb ve fenafillah makamlarına nail olunur. Eğer manevi yükseliş durursa, o vakit şeyhin suretini sağ omuzuna yerleştirmeli, omuzundan kalbine doğru bir hat oluşturmalıdır. Ve şeyhini bu şekilde hayaline getirip kalbine indirmelidir; umulur ki bu şekilde yapmakla gayb ve fena makamları hâsıl olur.

Bu konu üzerine muhakkiklerin yazıları ve sonraki âlimlerin sözleri vardır. Şeyh el-Arifi Abdulgani en-Nablusi el-Hanefi Vtac kitabının şerhinde bu durumu ikrar etmiştir. Hanbeli imamlarından Gavs-ul Azam ve İmam Efhem Seyyid'e göre, mutasavvıf yolunda seyr-i sülûk

edenler, evliyalardan kalben rabitasını yapar ve batınen evliyalardan rabita ile istifade ederler. Onlara rabitası olmayan ecnebinin aksine zahiren ikramda bulunulmasında bir beis yoktur. İmam Şehreverdi'nin Avarif kitabındaki bilgi de buna işaret etmektedir. Yine büyük âlimlerden olan Dinin Güneşi İbn Kayyim, er-Ruh kitabında şöyle der: "Ruhun beden halinden başka haliyeti vardır. Refik-i Ala'da, ölü bedene bağlı halde, ona selam verildiği vakit bulunduğu yerden selama karşılık verir." Hafız es-Suyuti de el-Münceli kitabından bu nakli yapmıştır.

Mevlana Hâlid şöyle der: "Diyorum ki, bu konuya, yani rabita meselesine delalet eden yazılar ve deliller saymakla bitmez. Evliyaların vefatından sonra farklı suretlerde görünme konusunda mutasavvıfların açık delilleri vardır. Bu konuda birçok muhakkik, konuyu açıklayıcı ve aydınlatıcı risaleler telif etmişlerdir. Bu duruma vakıf olanlar, bunun inkârından sakınsınlar; zira inkârları helaklarına sebep olur."

Maliki imamlarından büyük imam, "Kitab"ın sahibi meşhur El-Şeyh Halil (rahimahullah) şöyle demiştir: "*Veliliği tahakkuk eden velinin, ruhaniyetinde başka suretlerde görünmesi mümkündür ve ona farklı suretlerde görünme kudreti verilir. Bu, muhal bir şey değildir; çünkü farklı surette görünme ruhaniyettedir ve bu durum, 'ârif-i billah' makamında olanların hâlidir.*" Bunu, İmam Suyuti'nin zikredilen kitabında görürüz. Ayrıca Maliki mezhebinin iki büyük âlimi, El-Şeyh Ebu'l-Abbâs el-Mursi ve öğrencisi İbn Ataullah el-İskenderi'den de buna benzer deliller nakledilmiştir.

Çözümleyici ve yan verici yüce âlimlerin ve ikram sahibi evliyaların izahlarından sonra, nasıl olur da avam, bunların inkârına yönelir ve bunu caiz görür? Allah'tan vasıtasız bir şekilde dini ilimler almaya layık görülmuş bu yüce kimselerin hallerini inkâr etmek, insanın helakine sebep olur. Bıkkınlık ve can sıkıntısı vermekten çekindiğim için sözü kısa tuttum.

Yoksa Yüceler Yücesi Malik olan Allah'ın yardımıyla cilt cilt eserler telif ederdim. Din kardeşlerime olan şefkatim gereği, onların kâmil evliyaların hızlı suret değiştirme konusundaki inkârcı tavrına düşmemeleri için bu sırları açıklamaya ve izhar etmeye yeltenmezdim; lakin beni buna bazı unsurlar mecbur bıraktı.

Tarikatı müdafaa etmem, Allah'ın rızasına vesile olmasını umarak Peygamber'in sünnetine sarılarak kurtuluşa erenlerdendir. Onlar, zorlukları ve ruhsatları terk ederek Allah'ın gözetiminde yaşamayı, evlaya yönelmeyi, dünyanın süslü püslü aldatmalarından yüz çevirmeyi; hatta Allah rızası dışında her şeyden yüz çevirmeyi şiar edinmişlerdir.

Onlar bu şekilde tahsil ederler; Allah'ın huzurunda lazım olacak melekleri ve Cibril'in hadisinde geçtiği gibi "Allah'ı görüyormuşçasına ibadet edeceksin; sen O'nu görmesen de O seni görür." şeklinde tabir edilen ihlası kazanırlar.

Kalabalık içinde bile Allah ile olmayı, dini ilimler öğrenerek tatlılaştırmayı, normal Müslümanların giyim tarzını benimsemeyi, makam temsil eden elbiselerden uzak durmayı ve gizli zikir çekmeyi benimserler. Allah'ı gaflete düşmeden anmayı, nefislerini muhafaza etmeyi ve büyük ahlak sahiplerinin ahlakıyla ahlaklanmayı şiar edinirler.

İşte bu, tarikat ehlinin ve ali cenap yolunun ta kendisidir; ne bir eksik ne bir fazladır. Bu sebepten dolayı tarikatın imamı Gavs-ül Şeyh Baha'ül-Hakk el-Buhari şöyle demiştir: “Bu tarikat, kitapların en büyüğü olan Kur'an-ı Kerim ve sünnetten ibarettir. Kim tarikattan yüz çevirirse büyük tehlikededir.” Gafillerin çarpıtmalarından ve zorbalıklarının inkâra yol açmasından, suyu bulandırmalarından; sadık ve Allah'a yalvaran halde bulunan fakirlerin, yani tarikat ehlinin itikadına herhangi bir şey sirayet etmesinden sakındırmak ve fakirlerin itikatlarının pekişmesi ve kalıcı olması için ben Bağdâdî olarak, bahsini geçirdiklerimizin tümüyle bu yüce öğretileri sizlere tavsiye ederim.

Sizleri Kur'an-ı Kerim ve sünnete muhalif olan her şeyden koruyacak, Allah'tan uzaklaştıracak ve Peygamber ile ashabının hidayet yolundan alıkoyacak şeylere karşı uyanık olmanızı tavsiye ederim. İslam'ın medarı olan yüce Osmanlı Devleti'nin payidar kalması, melun Hristiyanlara ve dinden dönmüş Acemlere karşı Allah'ın yardım etmesi için gece gündüz duaların en güzelini yapmamızı emrederim. Başlangıçtan bitişe Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

Malik ve âlim olan Allah'a hamdolsun, selamların en güzeli ve ikramların en değerlisi, mümtaz gayret sahibi âlimlerin tutunağı, asil soylu büyüklerin yol göstericisi; mümtaz, asil soylu Mevlana Muhammed Esad'ın (Osmanlı şeyhülislamı) üzerine olsun. Son derece latif ve birleştirici olan, faziletçe size layık olan, sevgililerinizin aydınlığı ile kucaklayan mektubunuz bize ulaştı. Ehli tarikat olarak payidar kalmanızı Allah'tan niyaz ederim. Allah Celle Şanuhu sizleri ve bizleri hayır üzere haşreylesin. Allah bizleri tarikat büyüklerinin sırlarıyla mukaddes eylesin ve onların iyiliklerinden faydalandırsın.

2.8. ESERİN METNİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وسلام على عباده الذين اصطفى.

من العبد الفقير المستهام، «خالد ال نقشبندی» المتمسك بالتابع سنة خير الأنام، عليه أفضل الصلوة وأكمل السّلام، إلى الإخوان المخلصين الكرام، من سلك ان دار الخلافة العظمى، لا

زالت مصونة عن كيد الخائنين، ومقرونة بنصرة حاميتها وحامي بلاد المسلمين، إلى يوم الدين، آمين.

السلام التام، والتحية والإكرام،

أما بعد: فقد وردت مكاتيبكم، الدالة على صحة ذواتكم، فأورثت المسيرة المشيرة إلى ثباتكم على الطريقة والسنة السنية مع كثرة مزاحمة المنكرين، فحمدت الله للتعالي على ذلك مرة بعد مرة، وقرع سمع هذا المسكين، أن بعض الغافلين عن أسرار حق اليقين، يعدّون «الرّابطة» بدعة في الطريقة، ويزعمون أنها شيء ليس له أصل ولا حقيقة، كلاً إنها أصل عظيم من أصول طريقتنا العلية النقشبندية، بل هي أعظم أسباب الوصول، بعد التمسك التام بالكتاب العزيز وسنة الرسول ﷺ، ومن جملة ساداتنا من كان يقتصر في السلوك عليها، ومنهم من كان يأمر بغيرها أيضاً مع تنصيصه على أنها أقرب الطرق إلى «الفناء في الشيخ» الذي هو مقدمة «الفناء في الله للتعالي»، ومنهم من أثبت بها بنصّ قوله تعالى: ﴿يَأْيُهَا الَّذِي نَآمَنُوا أَنْتَ قَوَاهُ لِلَّهِ وَكُونُوا مَعَهُ﴾، فقال من السادات الكبار، الشيخ عبيد الله المشهور بـ«خواجه 119 الصادقي ن» [التوبة: أحرار]، قدس الله سره ما حاصله: أن الكينونة مع الصادقين المأمور بها في كلام رب العالمين: «الكون معهم صورة ومعنى»، ثم فسّر «الكينونة المعنوية» بـ«الرّابطة»، وهو عند أصله مشهور، وفي «كتاب الرشحات» بالتفصيل مسطور، فكأنهم لم يتصوّروا معنى الرّابطة اصطلاحاً، وإلا: لما وسّعهم إنكارها، إذ هي في الطريقة عبارة عن «استمداد المريد من روحانية شيخه الكامل الفاني في الله للوكل وكثرة رعاية صورته ليتأدّب ويستقيض منه في الغيبة كالحضور، ويتم له باستحضاره الحضور والوكل، وينزجر بسببها عن سفاف الأمور، وهو أمر لا يتصور جوده إلا لمن كتب الله للتعالي في جبهته الخسران، والعياذ بالله للتعالي من المقت والحرمان، لأنه إن كان ممن يعتقد بالأولياء فقد صرّحوا بحسنها وعظم نفعها، بل والتفوق عليها، كما لا يخفى على من تتبّع كلماتهم القدسية، واستنشق نفحاتهم الأنسية، وإلا: فلا بدّ أن يعتقد بكلام أئمة الشريعة، وأساطين الأصل والفرع، فقد قال بها من كل مذهب من المذاهب الأربعة أنمة تصريحاً وتلويحاً.

وها أنا أعّد بعض ما ذكره مع تعيين الأماكن ليراجعها من ليس في قلبه مرض، ولا ينكر على الأولياء بمجرّد اتّباع الهوى والغرض، فأقول وبالله التوفيق، وهو الهادي إلى سواء الطريق:

قد صرّح بالتحصّن والإمداد للرحماني بن جماهير المفسّر رين في تفسير قوله تعالى: ﴿لَوْ لَا أَنْ﴾ [، ومنهم صاحب «الكشاف» مع انحرافه عن الاعتدال، 24 رأى برهان ربّه] يوسف: واتّصافه بالإنكار والاعتزال، ولفظه:

«وفسّر "البرهان" بأنّه -أي: يوسف عليه السلام- سمع صوتاً: "إيّاك وإيّاها" فلم يكثر له، فسمعه ثانياً، فلم يعمل به، فسمع ثالثاً، "أعيرض عنها" فلم ينجع فيه، حتّى لم تُل له يعقوب عليهما السلام عاضاً أنملته، وقيل: ضرب بيده على صدره...» إلى آخر ما قال.

وقال من الأئمّة الحنفية: الشيخ الإمام أكمل الدين في «شرح المشارق» في حديث: «من رأي فقد رأى الله»:

1- الاجتماع بالشخص يقطّعه مناماً موقوف، لحصول ما به الاتحاد، وله خمسة أصول كلية:
- أو في حال فصاعداً، 4- أو في الأفعال، 3- أو في صفة فصاعداً، 2- الاشتراك في الذات،
- أو في المراتب، وكلّ ما يتعلّق من المناسبة بين شيئين أو أشياء لا يخرج عن هذه 5
الخمسة، وبحسب قوّته على ما به الاتّحاد وضعفه يكثر الاجتماع ويقلّ وقد يقوى على ضدّه فتقوى المحبّة بحيث يكاد الشخص خصان لا يفترقان وقد يكون بالعكس ومن حصل الأصول الخمسة وثبت المناسبة بينه وبين أرواح الكمّل الماضين اجتمع بهم متى شاء.

انتهى.

ومن الأئمّة الشافعية: الإمام الغزالي في «الإحياء» في «باب تفصيل ما ينبغي أن يحضر في القلب عند كلّ ركن من الصلوة» ما نصّه:

واحضر في قلبك الّنبّي ﷺ وشخصه الكريم وقل: «السلام عليك أيّها الّنبّي» وليصدق أملك في أنّه يبلغه ويردّ عليك ما هو أوفى منه.

انتهى.

وقال منهم: العلامة الشهاب ابن حجر المكي شيخ الشهاب الخفاجي في شرح «باب في بيان معاني كلمات التّشّهد» ما نصّه:

وخطب ﷺ كأنّه إشارة إلى أنّه تعالى يكشف له عن المصلّي من أمّته حتّى يكون كالحاضر معهم ليشهد لهم بأفضل أعمالهم وليكون تذكر حضوره سبباً لمزيد الخشوع والخضوع.

ثمّ أيّده بما مرّ عن «الإحياء».

وقال منهم أيضاً: محشي «الأشباه» أحمد ابن محمّد الشافعي الحموي في كتابه: «نفحات

القرب والاّصال» بإثبات التّصوّف لأولياء الله للّ تعالى والكرامة بعد الانتقال ما خلاصته:

إنّ الأولياء يظهرون في صور متعدّدة بسبب غلبة روحان يتهم على جسمانيّتهم وحمل على هذا المعنى ما في بعض روايات الحديث الصّحيح حيث قال ﷺ: «ينادي من كلّ باب من أبواب الجنّة بعض أهل الجنّة» فقال له أبو بكر الّصديق رضي الله عنه: «وهل يدخل أحد من تلك الأبواب كلّها» قال: «نعم وأرجو أن تكون منهم».

انتهى بالمعنى.

وقالوا: إنّ الرّوح الكلّيّة تظهر في سبعين ألف صورة في دار الدّنيا ففي البرزخ أولى، لأنّ الرّوح فيه أغلب وأشدّ استقلالاً، وأقوى وأكثر انتقالاً، بسبب المفارقة عن البدن.

انتهى.

ولشيخ ال شيوخ الإمام العارف ال س هروردي ال ش افعي في «العوارف» في «باب الصّ لاة لأهل القرب» مثله، ومن عباراته:

ويسلّم على ال نبّي ﷺ ويمثّل ه بين

انتهى.

وصرّح الع لامة ال ش هاب ابن حجر في أواخر «شرح ال ش مائل» وفاقاً للحافظ الجلال ال س يوطي في كتابه:

«تنوير الحلك في إمكان رؤية ال ن ب ي والملك»:

أ أنّه حكى عن ابن عب اس رضي اللّ عنهما: أنّه رأى رسول ا هللّ ﷺ في ال توم فدخل على بعض أمّ هات المؤمنين فأخرجت له مرآته فرأى صورته ﷺ ولم ير صورة نفسه.

انتهى.

وهذا هو الفناء في «الرّ ابطة» في اصطلاح القوم.

لا يقال: ليس الكلام في صورة ال نبّي ،

لّا نأقول: إنّ هذا ليس من خصائص الأنبياء، وكلّ ما هو كذلك: فهو مشترك بينهم وبين الأولياء، ولا شكّ في هذا عند أهله، نعم! مخاطبة غيره ﷺ في الصّ لاة مبطلّة لها، وإحضاره الصّ ورة فيها وال تسليم على صاحبها من خصائص حضرة روح الوجود وصاحب المقام المحمود، عليه وعلى آله وصحبه الصّ لاة وال تسليم من الكريم الودود، وهو غير مراد في ما نحن فيه. هذا.

وقال منهم: الحافظ الجلال السيوطي في رسالة حافلة ألّفها في مثل هذه المادّة س ماها: «كتاب المنجلي في تطوّر الولي» نق لا عن الإمام ال سبك ي ال ش افعي في «ال ط بقات الكبرى»: الكرامات أنواع.

ال ثاني والعشرون: ال تطوّر بأطوار مختلفة، وهو الذي يسمّ به الصّ وفيّة بـ«عالم المثال» وبنوا عليه تجسّد الأرواح وظهورها في صور مختلفة من عالم المثال، واستأنسوا له بقوله تعالى: ﴿ف ت إلى أن قال:

[، ومنه قضيّة قضيب البان ثمّ ذكرها وذكر 17 مثلاً لها بش را سوياً] [مريم:

غيرها.

انتهى.

وقال منهم: الإمام العارف الش عراني قدس الله تعالى سره في كتاب «ال نفحات
القدس ية» عند تذكار

«آداب الذكر» ما نصّه:

السّابع: أن يتخيل شخص شيخه بين عينيه، وهذا عندهم أكد
الأداب.

انتهى بحروفه.

قلت: وليست الرّابطة عندنا معاشر ال نقشبند ية إلّا هذا. كما يشهد له ما في جميع كتبهم
المعتمدة وذكر الامة الش فيري الحلبي من الشّافعية في «شرح البخاري» عند قوله:
«ثم حَبَّ إليه الخلاء»:

إنّ الشّيطان كما لا يقدر أن يتمّ ثل بصورة النبي ﷺ لا يقدر أن يتمّ ثل بصورة الوليّ
الكامل أيضا.

بشرط ذكره ثمّة.

وقال من أكابر الحنفية أيضا الامة الش ريف الجرجاني قدس الله تعالى سره في أواخر
«شرح المواقف» قبيل ذكر «الفرق الإسلامية» بصحّة ظهور صور الأولياء للمريدين، وأخذهم
الفيوض منها، حتّى بعد الموت .
وكذا في أوائل «حواشيه على شرح المطالع».

وقال منهم أيضا: الإمام العارف بالله تعالى الشّيخ تاج الدين الحنفي ال نقشبندي العثماني
قدس الله تعالى سره عند بيان «طرق الوصول إلى الله تعالى» في رسالته المعروفة بـ«ال
تاج ية» ما نصّه:

ال طريق ال ثالث: ال رابطة بالشّيخ الذي وصل إلى مقام المشاهدة، وتحقّق بال تجلّيات
ال ذاتية، فإنّ رؤيته بمقتضى «هم الذين إذا رؤوا ذكر الله هلل» تفيد فائدة الذكر، وصحبته
بموجب «هم جلساء الله هلل تعالى» تنتج صحبة المذكور تعالى...».

إلى أن قال:

فينبغي أن تحفظ صورة الشّيخ في الخيال وتتوجّه للقلب الصّ نوري حتّى تحصل الغيبة
والفناء عن ال نفس وإن وقفت عن ال ترقي فينبغي أن تجعل صورة الشّيخ على كتفك

الأيمن و تفرض عن كتفك إلى قلبك أمرا ممتدّا يعني خطأ موهوما وتأتي بالشّ يخ على ذلك الأمر الممتدّ و تجعله في قلبك فإنّه يرجى لك بذلك حصول الغيبة والفناء.

وجرى عليه قدوة المحقّقين، وزبدة المتأخّرين، الـ شـ يخ العارف عبد الغني الـ نابلسي الحنفي قـ د س الـ س ر ه وأقرّه في «شرحـه على الـ تاج ية».

وقال من أنتمّة الحنابلة الغوث الأعظم والإمام الأفخم سـ يدي الـ شـ يخ عبد القادر الجيلي قـ د س سر ه ما معناه:

أنّ للفقيه -أي: السنّ الك طريق القوم- رابطة قلب يّة مع الأولياء، ويستفيد منهم بسبب تلك الرّابطة باطنا، فلا بأس بعد م إكرامهم ظاهرا، بخلاف الأجنبيّ الذي ليس له رابطة معهم.

انتهى نق لا عن الإمام الـ سـ هروردي في «باب آداب المريـد مع شيخه» من «عوارفه».

وقال منهم أيضا: العلّامة شمس الـ دـ ين ابن القـ يم في كتاب «الـ روح»:

إنّ للـ روح شأن آخر غير شأن البدن و تكون في الرّقيق الأعلى وهي م تّصلة ببدن المـ يتّ بحيث إذا سلّم على صاحبها ردّ السنّ لا م وهي في مكانها هناك.

انتهى نق لا عن الحافظ الـ سـ يوطي في كتاب «المنجلي».

قلت: والـ تصوّص بهذا المعنى أكثر من أن تحصي، وفيه دلالة ظاهرة على نوع تصرّف للأولياء بعد الموت، وقد ألّف كثير من المحقّقين في ذلك رسائل واضحة المسالك، فليحذر الموفّق عن إنكاره، فإنّ ه من المهالك.

وقال من أنتمّة المالكيّة الإمام الجليل صاحب «المختصر» المشهور الـ شـ يخ خليل رحمه الـ للّ تعالى ما نصّه:

إنّ الوليّ إذا تحقّق ولايته تمكّن من الـ تصوّر في روحان يّته ويعطى من القدرة الـ تصوّر في صور عديدة وليس ذلك بمحال لأنّ المتعدّد هو الـ صورة الـ روحان يّة وقد اشتهر ذلك عند العارفين بالهلّ.

نقله الـ سيوطي عنه في الكتاب المذكور ونقل فيه أيضا عن الإمامين الهمامين من المالكيّة الـ شيخ أبي العـ باس المرسي وتلميذه ابن عطاء الـ للإسكندري قدّس سرّهما ما يقاربه، فكيف يسوغ للعوامّ إنكار مثل هذه الأحكام بعد تصريح الأولياء الكرام والعلماء الأعلام الذين هم أهل الحلّ والإبرام؟ ومنهم: من يتلقّى العلوم الّـ دن يّة بلا واسطة من الحيّ الذي لا ينام.

واقتصرت على هذا القدر من الكلام خوفاً من الإملال والأسام، وإلا لآلت فيه مجلّ دا حاف لا بعون
اه للّ الملك المتعال، ولولا رعاية الشّفقة على الإخوان في الدّين من وقوعهم في إنكار طور الأولياء
الكاملين :

ض هذه الأسرار ، لكن أ ل ج أن ي إليه أمران: ل ما أ ق د م ت على إظهار بع

أ- الأمر الأوّل: ال دَبُّ عن الطّريقة الّتي هي ع ر و ة الوصول وس لّ م رضوان
ه للّ تعالى واتباع ال رسول الّ تي أصولها ال تَمَسُّك بعقائد أهل السّنة الّ ذين هم الفرقة ال
نأجية وترك التقاط ال رخص والأخذ بالعزائم ودوام المراقبة والإقبال على المولى والإعراض
عن زخارف ال دنيا بل عن كلّ ما سوى اه للّ تعالى وتحصيل م ل ك ة الحضور المع بر عنه
في الحديث ال شريف بـ«الاحسان»، وهو: «أن تعبد اه للّ كأ نك تراه فإن لم تكن تراه فإنّ ه يراك»،
والخلة في الجلوة مع التّ حلّ ي بالاستفادة والإفادة في علوم الدّين والتّ زيّ ي بزّي عوام المؤمنين
وإخفاء الذّكر وحفظ الأنفاس بحيث لا يخرج ولا يدخل النّفس مع الغفلة عن اه للّ الكريم
والتّ خلّ ق بأخلاق اه للّ وصاحب الخلق العظيم عليه ال صلاة وال تسليم وبالجملّة فهذا ال طّريق
بعينها هي طريقة الأصحاب الأنجاء عليهم الرضوان من غير زيادة ونقصان وهي عبارة عن عزائم
الكتاب والسّنة ولهذا قال إمام ال طّريقة وغوث الخليفة ال ش يخ بهاء الح ق وال دين مح م د
البخاري المعروف بـ«شاه نقشبند» ق د س الّ لس ر ه ما معناه:

من أعرض عن طريقتنا فهو في خطر من

دينه.

ب- والأمر ال ثاني: ال تحذير عن تمويه الغافلين وتزويرهم لئلا يؤدّي إلى إنكار هذه الطّائفة
وتكديرهم ويسري من شؤمه -والعياذ باه للّ تعالى- شيء إلى باب لا يزال الفقراء الصّادقون
متضرّعين إلى اه للّ تعالى لتأييده وبقائه ولحفظه من فتن حسّاده ومكائده أعدائه وهذا الفقير يوصيكم
بجميع ما تقدّم من الآداب ويخبركم بأنّه يبرأ إلى اه للّ تعالى من كلّ من يخالف السّنة والكتاب ولم
ي تّبّع هدى ال نبّي والأصحاب ويأمركم بصالح الدّعاء في ال صّباح والمساء لدوام تأييد الدّولة
العلويّة العثمانية الّتي عليها مدار الاسلام ونصرتها على أعداء ال دين من النّصارى والملاحين
والأعجام المرتدين. والسّلام عليكم ورحمة اه للّ وبركاته في البدء والختام.

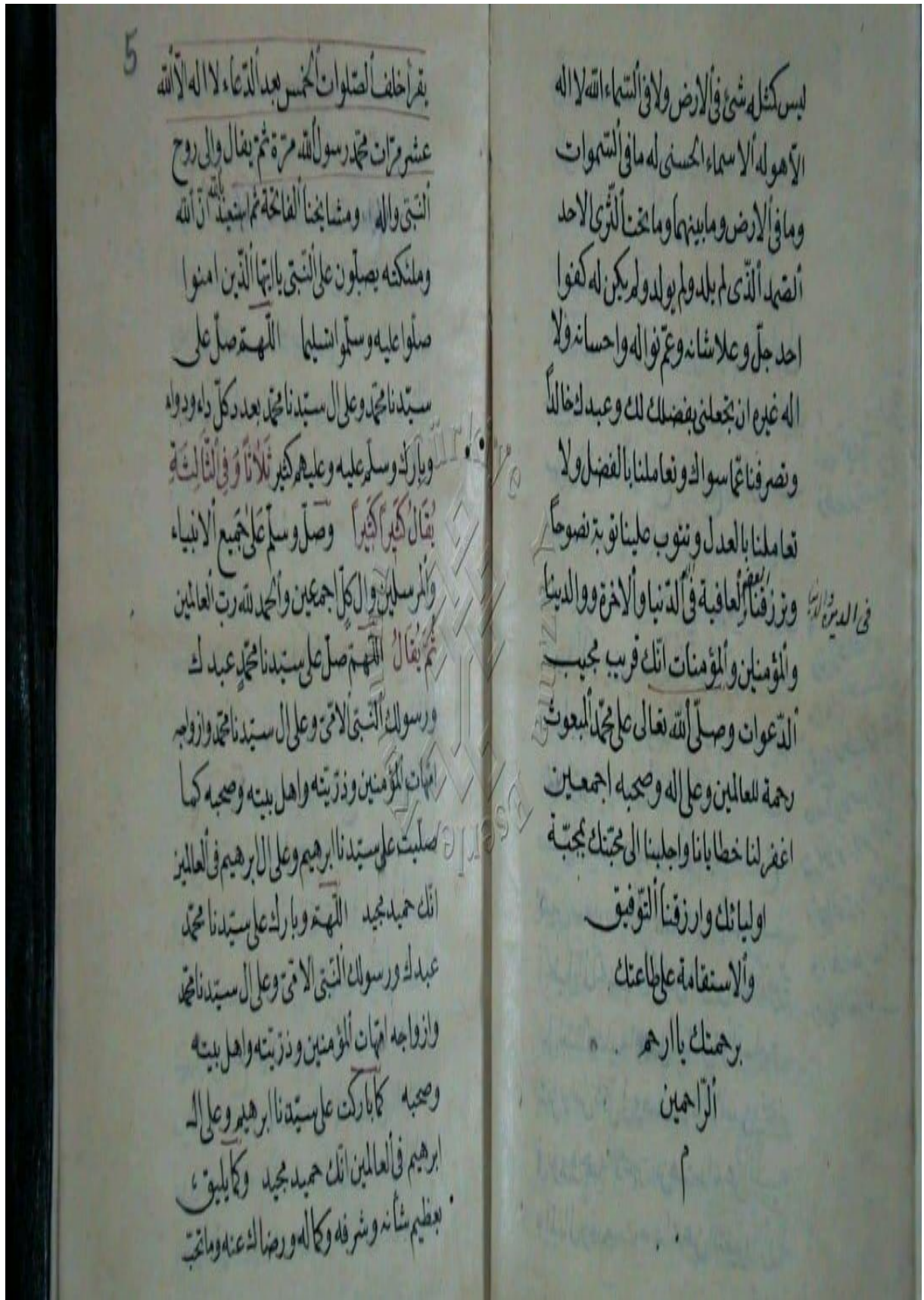
والحمد لله للّ الملك العلّام أح يّ بأزكى ال تسليمات وأبهى التّ كريمات جناب س يدنا قدوة
العلماء الرّاسخين، وأسوة الكبراء الماجدين، سلالة ال نجباء، ونتيجة السّعداء، الكريم ابن الكريم
مولانا مح مد أسعد لا زال نائلاً إلى مآرب الدّنيا والآخرة، ومشرّفاً في الدّارين بالخلع الفاخرة،
وبعد: فقد وصلت ألوكتكم الدّالة على كمال الوداد، وغاية ال تلطّف والاتّحاد، وحماية على وفور
الشّوق إلى الأحباء المهجورين من شرف لقائكم، والفقراء السّائلين من اه للّ طول بقائكم، نرجو

من اه للّ جلّ شأنه وعزّ برهانه حمايتكم في كنف إمداد السّ ادات الّ نقشبنديّة، بل المأمول أن يحشركم في زمرة تلك الّ طائفة العلّيّة، ق دسنا اه للّ بس رهم، وأفاض علينا من برّهم.

ت- الّ نبّي والأصحاب ويأمركم بصالح الدّعاء في الّ صّباح والمساء لدوام تأييد الدّولة العلّيّة العثمانيّة الّتي عليها مدار الاسلام ونصرتها على أعداء الّ دين من النّ صارى الملاعين والأعجام المرت دين. والسّ لام عليكم ورحمة اه للّ وبركاته في البدء والختم.

والحمد لله للّ الملك العلّام أحّيّ بأزكى الّ تسليمات وأبهى التّ كريمات جناب س يدنا قدوة العلماء الرّاسخين، وأسوة الكبراء الماجدين، سلالة الّ تجباء، ونتيجة السّ عداء، الكريم ابن الكريم مولانا مح مد أسعد لا زال نائلا إلى مآرب الدّنيا والآخرة، ومشرفا في الدّارين بالخلع الفاخرة، وبعد: فقد وصلت ألوكتكم الدّالة على كمال الوداد، وغاية الّ تلطّف والاتّحاد، وحاوية على وفور الشّوق إلى الأحباء

ونرضى له دائما بلاء عدد معلوتك ومداد كلمانك ورضى
 نفسك وزنة عرسك افضل صلوة وكلها وانما كلمان
 ذكرك وذكره المذكرون وكلما غفل عن ذكرك وذكره
 اغفلون وسلم تسليما كذلك وعلى جميع الانبياء والمرسلين
 وعلى اله وصحبه والتابعين وعلى اهل طاعتك اجمعين
 من اهل السموات واهل الارضين وعلينا معهم برحمتك
 يا رحمن الرحيم تقرأ في الصباح والساعة عشر اوفى
 ليلة الجمعة او يوم الجمعة مائة مرة اللهم صل
 على سيدنا محمد وعلى اله وصحبه افضل صلواتك عدد
 معلوماتك وبارك وسلم كذلك تقرأ في الصباح والساعة
 ثلثا وفي ليلة الجمعة او يوم الجمعة مائة مرة صلواتك
 وملئكتك وانبيائه ورسله وجميع خلقه على محمد
 وعلى اله محمد عليه وعليهم التسليم ورحمة الله
 وبركاته تقرأ خلف الصلوة مرة وفي ليلة الجمعة
 او يوم الجمعة مائة مرة اللهم صل على سيدنا
 محمد وعلى جميع انبيائك وملائكتك وعبادك واوليائك
 من اهل ارضك وسمائك وعلى معهم افضل صلواتك
 عدد معلوتك وملا معلوماتك وزنة معلوماتك
 ومداد كلمانك وعدد عليك وخلقك وبارك وسلم

كذلك

كذلك تقرأ خلف الصلوات مرة اللهم
 صل وسلم على سيدنا محمد صلوة نجينا بها من
 جميع الاهوال والافات ونقضى لنا بها جميع الحاجات
 ونظهرنا بها من جميع التستينات ورتفعنا بها على
 الدرجات ونبغتنا بها اقضى الغايات من جميع
 الخيرات في الحجرة وبعد الممات احسن الصلوات
 الاول ختم الحوجبان واخر اللهم صل على
 سيدنا محمد وعلى جميع انبيائك وملئكتك
 وعبادك واوليائك افضل صلواتك
 عدد عليك وخلقك وبارك
 وسلم كذلك مرة

اللهم صل وسلم على سيدنا محمد وعلى اله وصحبه اجمعين

كيفية ختم الحوجبان

التستيفار ثم الربطة ثم الفاتحة ثم
 اللهم صل على سيدنا محمد وعلى اله وصحبه وسلم
 تسليما ثم الم نشرح لك صدرك ثم الاخلاص
 ثم الفاتحة ثم الصلوة على النبي بصفة الاولى
 وختم امام الزيات استغفار ثم الربطة ثم الفاتحة
 ثم صل الله على النبي محمد ثم لاحول ولاقوة الا بالله العلي
 العظيم ثم الفاتحة ثم الصلوة بصفة الاولى الدعاء

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله وكفى وسلام على عباده الذين اصطفى
 من العبد الفقير لستره حامد القشتبة في التمسك
 بانواع سنة خير الانام عليه افضل الصلوة واكمل السلام
 الى الانوار المحاصرين الكلام من سكان دار خلافة
 العظمى لا زالت مصونة عن كيد الخائنين ومفوتة بفرقة
 حادتها وحامي بخا المسلمين الى يوم الدين امين السلام
 التام والحقية الكلام اما بعد فقد درست كتابكم الدلالة
 على صحة ذواتكم فاوثرتم السيرة الشريفة الى انما كنتم على طريقتي
 السنية بسيرة كثره فزاحة المنكرين فمرت الله تعالى على ذكركم
 مرة بعد مرة وفتح سمع هذا السكين ان بعض الفاضلين
 عن اسرار من يتبعون اعدون الرابطة بدعة في الطريقتي
 ويرحمون انما شئ ليس له اصل ولا حقيقة كلاهما اصل
 عظيم من اصول طريقتنا العنية النفسانية بل هي اعظم
 السباب الوصول الى التمسك التام بكتاب العزيز ورسالة الرسول
 صل الله عليه وسلم ومن جهة سائر انما من كان يقتصر
 في السلوك عليها ومنهم من كان ياربها الفناء مع نفسه

نفسه على انها اقرب الطرق الى الفناء في الشئ الذي
 هو مقدمة الفناء في الدقائق ومنهم من انبها بنص
 قوله تعالى يا ايها الذين امنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادقين
 فقال من اسادة الكبار الشيخ عيسى المشهور بجوامع
 الامور قدس الله سره ما حاصله ان الكينونة مع الصادقين
 الامور بها في كلام رب العالمين الكون معهم صورة وفي
 ثم خير الكينونة المقنونة بالرابعة وهو عند اهل مشهور
 وفي كتاب الرغبات بالتفصيل مسطور فكانهم يتصوروا
 معنى الرابطة اصطلاحا والاما وسعهم انكارها اذ
 هي في الطريقة عبارة عن استمداد المريد من روحانية
 الشيخ الكامل القائل في الله وكثرة رعاية صورته تعالى
 وبسبب من في الغيبة كالخضور وبهم بالسخاء
 الخضور والنور وبهم جسد بها عن سفساف الامور وهو
 هو الا فيصور تجوده الامن كتب الله تعالى في جبهته الخيرة ان
 والعباد الله تعالى من المقنن وانما ان كان
 ممن يعتقد بالاوليا فقد صرحوا بحسنها وعظم فروعها
 بل والفقهاء عليها كما لا يخفى على من تتبع كلامهم القدسية
 والسلسل لغاياتهم الانسية والافلاكية ان يعتقد كلام
 ائمة الشريعة واساطين الاصل والفرع فقد قال بها من

من كل مذهب من المذاهب الاربعة تهرجا وتلوها واما
اعد بعض ما ذكره مع تعيين الاماكن ليراعوا ما ليس
في كتابه من ولا ينكر على الاولياء بمجرد اتباع الربوبية والفرق
ما قول بالندة المتوفى وهو الهادي الى سواء الطريق
قد صرح بالتصديق والامانة وحياتين بما هي المفسرين
في تفسير قوله تعالى لولا ان رأي برهان ربهم لمضاب
الكثاف مع انهم عن الاعتدال واقصانه بالانكار
والاعتزال ولطفه ونسب البرهان بانه اى يوسف
عليه الصلوة والسلام سمع صدقنا اياك واماها
فلم يكن في الشبهة نيا فلم يعلم به فسمع نانا اخرض عنها
فلم يجمع فيه حتى مثل له يعقوب عا صا على المنة وقيل
نرب بيده في صدره الى اخر ما قال وقال من الالهة
الحنفية الشيخ الامام اكل الدين في شرحه في رقى في حديث
من رآني اخر الاجتماع بالشخص بصفة ومن ما يحصل
ما به الاختار وله من اصول كلية الاشارة بالذات
او في صفة فصلا عند اوفى الافعال او في المراتب
وكل ما يتعلق من المناكبة بين السبلين او اسماها
لا يخرج عن هذه الحق وبجسب فوته على ما به الاختلاف
وضعه بغير الاجتماع وبطل وقد يقوى على هذه تيقن

8
تبقى المذهب بحيث يكاد الشخصان لا يفرقان وقد
يكون بالعكس ومن يحصل الاصول الحق وتثبت كماله
بينه وبين ارواح القل الماضين اجتماعهم في شئ انتهى
ومن الامة الشافعية الامام الغزالي في الاحياء في بالتفصيل
ما ينبغي ان يحضر في القلب عند كل مكن من الصلوة ما
والاخر في ذلك النبي صلى الله عليه وسلم وتخصه الكريم
وقل السلام عليك ايها النبي واليصدق لك في انه
بيلفه ويرد عليك ما هو اوفى منه انتهى وقال منهم
العلامة الشهاب بن حجر المكي شيخ شيخ الشهاب الخفا
في شرح الغنياب في بيان معاني كلام الشريعة ما فيه
وقوطب على الله عليه وسلم كانه اسادة الى انتم
يلطف لعن المصلين من امته حتى يكون كالخا
معهم ليس له لهم بافضل اعمالهم وليكون تذكروا
السبيل لزيد اخنوخ وذا الحنفية في ايدى بما مر عن الاحياء
وشيع الشيعة الامام العارف السهروردي الشافعي
في العوارف في باب صلوة اهل القرب مناد من
عليه رانه وسلم على النبي صلى الله عليه وسلم ومثله
باين عني قلبه انتهى وصرح علامة الشهاب بن
حجر في اواخر شرحه الشامل وقال في الحظ الاول

السويطي في كتابه تنوير الحباك في رؤية النبي والملك
 انه على عين بن عباس رضي الله عنهما انه رأى
 رسول الله صلى الله عليه وسلم في النوم فدخل
 على بعض امهات المؤمنين فاخبرته به ورضي الله
 عليه وسلم في الصورة ولم يصور في صورة نهى و هذا
 هو القائل في الرابطة في اصطلاح القوم لا يقال
 ليس الكلام في صورة النبي لان نقول ان هذا
 ليس من خصائص الانبياء وكل ما هو كذلك فهو
 مشترك بينهم وبين الاولياء ولا شك في هذا
 عندنا نعم في طبخة جعلي الله عليه وسلم في الصورة
 بمطلة لها دحض الصورة فيها والتسليم على
 صاحبها من خصائص حضرت روح الوجود
 المقام المحمود عليه وعلى الوصية الصالحة والتسليم
 من الكبرياء والودود وهو غير ادنيما نحن فيه هذا
 قال منهم كذا الكلام السويطي في رسالة حافلة فيها في مثل
 الاشارة تماثل في النسخ في تطور الاولى نقلا عن الامام السبكي
 الشافعي من الطبقات الكبرى الكلمات النوع الان قال
 ان في العشرة ان الطور بطور مختلف وهذا الذي يسمى الصورة
 بعالم المثال وسواء عليه بحسب الارواح فلهذا في صورة مختلفة

من عالم المثال واستلوا بقوله تعالى تمثل لها بشرا سويا
 منه قضية قضيب بان ثم ذكرها وذكر غيرها انتهى قال منهم
 الامام العارف الشرح في كتاب نقحات القدسية عند
 غزاة اب الذكر ما نصه السابغ ان يحل شخص من عينه
 و هذا عند الامام العارف انتهى بخروجه وليس الرابطة
 عندنا انما هو النفسانية التي لا يمكن ان يشهد لها في جميع
 كتيمة العقيدة ذكر العلامة السفياني في كتيبة من كتيبة
 في شرح البخاري في قوله ثم حب اليه فكلام ان الشيطان
 طلاقه ان تمثل صورة النبي صلى الله عليه وسلم لا تمثل صورة
 الروح الكامل ايضا طارقه ثم قال كذا حقيقة ايضا العلامة
 الشريف جرحه في قوله ثم حب اليه ثم خرج الموقف قبل ذلك
 الاسلامية لصحة ظهوره وديا للمؤمنين وانهم في القلوب
 قال منهم ايضا الامام العارف بالله تعالى الشيخ تاج الدين الحفص
 في قوله ثم حب اليه ثم حب اليه ثم حب اليه ثم حب اليه
 المعروفة بالناجية ما نصه الطريقة الثالثة الرابطة بالشيخ الذي
 وصل الى مقام المشاهدة الذاتية فان رايته بمقتضى علم الدين
 ذكر الله تقيده فائدة الذكر وصحة بموجبهم حب الله
 فتبع صحة الكلام لان قال ينبغي ان يحفظ صورة في الحبال
 وتوجه للقلب الصوري حتى تحصل صورة الشيخ على شكل

الذين وتوفى من كثرة القليل ثم امتدوا في ما يلي بالشيخ
 ذلك الممتد وتجدد في تلك فانه يرى لك هذا حصول
 الغيبة والفاء انتهى بخروجه وحوى عليه مدة المحققين وبقية
 المتأخرين العارف عبد الغني الذي يسمى الحنفى قدس سره
 وانه في شرحه على التاجية قال من اتمه الحقايق العرف
 الاعظم والام الاخر سيد الشيخ عبد القادر الجليل قدس سره
 ما فانه ان يتقوا ان كان طريق القوم رابطا بقلبيته
 الاول او يستفيد منهم سبب تلك الرابطة باطن فلا بد
 بعدم الرابطة فانه بخلاف الاجنبي الذي ليس له رابط
 انتهى عن الامام السهرودي في باب ادب التلميذ في شرحه عن
 عوارنه قال نعم ايضا العلامة شمس الدين بن قتيبة في كتابه
 الروع ليرد على من اخر غير ان البدن فتكون في افرق
 متصلة ببدن الميت اذ اسم على صاحبها السلام وهي
 هناك انتهى نقلا عن كافي السيوطي في كتاب المنجى
 والمنصوص بهذا المعنى اكثر من ان يحصى وفيه دلالة
 ظاهرة على نوع تصرف الاول بعد الموت وقد اف
 كثير من المحققين في ذلك رسالة واضحة ان لك
 فليكن الموفق عن انكار فانه من المها لك قال من
 المالكية الام الجليل صاحب الحظ المشهور الشيخ حليل

10
 تعالى ما نقله الاول اذا تحقق في ولاية تلمن من التصور في روحانية
 ولا يعطى من القدرة التصور في صورة عديدة وليس ذلك بحال
 لان القدرة هو الصورة الروحانية وقد اشهر ذلك عنه
 العارفين بالله نقله السيوطي عنه في الكتاب المذكور ونقل في بعض
 من الامامين الهمامين من المالكية الشيخ ابي العباس المسمى
 وتيمر ابن عطاء الله قدس سرهما بالقرار به فليكن يسوع لعل
 مثل ذلك لا حكم بعد تقييد اديا والكلام والعلو الاعلى
 الذين هم على كل الامور ومنهم من يبلغ العلم اليقينية بما
 واسطة من الحكي الذي لا يتم واقترعت على القدر من العلم
 فخرنا من الاملاية الاسم والالاف في جملتها فخرنا
 بعون الله الملك المنعم ولولا رعاية الحقيقة على الزين
 وتوسع في الحكم لولا الاول الكاملين ما اذنت على اظهار
 بعض هذه الاسرار لكن الجاني اليه الامران الامم الاول
 علم الطريقة التي هي عودة الوصول واتباع
 الرسول التي اصولها التمسك بعقائد اهل السنة الذين هم
 الفرق التاجية وترك التقاط الرخص والاضمة بانهم في دورهم
 المراقبة والاقبال على المولى والاعراض عن زخارف الدنيا بل
 وعن كل ما سوى الله تعالى ملكة الخصور المعبر عنه في التمسك
 الشريف بالاحسن وهو ان يعبد الله كما تراه فان تراه

SONUÇ

Rabıta tasavvuf tarihinde önceleri şeyhi sevmek, kalbini ona bağlamak, bu sayede ondan feyiz almak ve davranışlarını taklit etmek gibi uygulamalar bulunurken zamanla bunlar şeyhin sûretini düşünme şeklini almıştır. Tarikata giren bir mürit rabıta vasıtasıyla şeyhini düşünür ve onun yanındaymış gibi kalp bağı kurmaya çalışır. Bunda bir sakınca yoktur ama eğer kişi marifeti şeyhinden bilirse burada marifetin kaynağı allah olduğu için şirk şüphesi ortaya çıkabilir bu sebeple mürit bu hususa dikkat etmelidir. Rabıta ile şeyhe olan muhabbet Allah namına olduğundan yapılmasında bir sakınca olmadığı söylenebilir.

Kişi şeyhine rabıta yapmadan doğrudan Allah'a rabıta etmesi en güzeldir. Ancak kalbi masivadan çevirip Allah'a yöneltmek kamil manada kolay olmadığı için müridin şeyhine nazar ederek bütün dikkatini onda toplaması ve Cenâb-ı Hak'tan şeyhi üzerine gelen tecellileri seyre dalması tavsiye edilir. Hatta bu rabıtanın her mürid için değil sadece kabiliyeti olanın yapması istenmiştir. Aksi bir görüş ise râbita uygulamasının tasavvufi eğitimin sadece başlarında gerekli olduğu şeklinde ifade edilir. Zira kalben Allah'a yönelebilecek seviyeye gelen mürid için lüzumsuz ve mâsivâ olarak telakki edilmektedir.

Tasavvufi bir pratik olarak rabıta, ilk dönemlerden beri bilinmesine rağmen özellikle Nakşibendiyye tarikatı ekseninde ve son birkaç yüzyılda göz önünde olmuştur. Bu düşüncenin pratiğe dönüşünde meydana gelen farklılıklar onu bir tartışma konusu haline getirmiştir. Rabıtanın İslamî olmadığı hatta şeriata göre şirk sayılması gerektiği veya rabıtanın Hint mistisizmi kaynaklı olduğu iddiaları gündeme getirilmiştir.

Rabıtaı reddedenler, râbitayı savunmak için delil olarak getirilen âyetlerin ve hadislerin bu anlamda delil sayılmayacağını, farklı mânâlara geleceğini iddia etmişler ancak kendileri de râbitayı reddetmek için işareti çok dolaylı âyetleri ve hadisleri göstermişlerdir. Reddetmek için ilk olarak onu ibadet sınıfına almışlar, daha sonra bunun Allâh'a değil şeyhe yapıldığını iddia etmişler, ardından ya bidat ya şirk veya hem bidat hem de şirk olarak vurgulamışlardır.

Râbitayı savunanların göstermiş olduğu deliller, karşı çıkanların ve reddedenlerin delillerine göre göre çok daha kavidir. Osmanlı döneminde yaşayan ve râbitaya güçlü şekilde itiraz eden Seyyid Hoca bile râbitayı tamamen yok saymamış, zamanında yapıldığını söylediği birkaç çeşidine karşı çıkmıştır. Tasavvufa merakı olan çok sayıda âlimin râbitayı reddetmemesi, hatta büyük çoğunluğun olumlu ve kabullenici bilgiler aktarması önemli bir işarettir. Zâhid Kevserî'nin isabetle belirttiği gibi, râbitayı doğrudan veya dolaylı kabul eden bunca âlim şariat ile oynamış olamazlar.⁸⁷

⁸⁷ Zahid Kevserî, İrgâmü'l-merîd, 51.

Hâlid el-Bağdâdî'den önce rabîta düşüncesi vardır ancak Bağdâdî'den sonra bu düşünce şekil ve uygulanış bakımından farklılık göstermiş. Örneğin Hâlid el-Bağdâdî'nin uyguladığı rabîta yapılırken kişinin şeyhini düşünmesi, şeyhinin alnından nurun akması, o nurun bedeni ve ruhu temizlemesi bunlardan bir kaçıdır. Dolayısıyla bu yönüyle rabîta düşüncesinin Hâlid el-Bağdâdî'yle birlikte şekil değiştirdiği söylenebilir. Özetle rabîta hakkında İslam dünyasında olumlu ve olumsuz söylemler olmuştur. Bağdâdî de bu olumsuz söylemlere cevap niteliğinde bu eseri kaleme almıştır ve rabitanın bidat olmadığı ve meşru olduğunu belirterek deliller ortaya koymuştur. Bağdâdî'ye göre rabîta bir nefis terbiyesi metodudur. Bu metodun uygulanmasında herhangi bir sakınca söz konusu değildir. Bu konuda yapılan olumsuz söylemlerin kaynaksız ve içi boş olduğunu belirterek nefsi terbiye etmede rabitanın ne denli önemli bir metod olduğunu belirtmiştir.

Rabîta konusunda Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin yazmış olduğu mezkur risale dışında başka risaleler de kaleme alınmıştır. Ancak rabîtayı eleştirenlerin bu eserlerle de tatmin olmadığı söylenebilir. Çünkü bugüne kadar bu konudaki tartışmalar sürüp gelmiştir. Özellikle mürşid rabîtası eleştirilmeye devam etmektedir. Bunun önemli bir sebebinin de rabîta pratikleri olduğu söylenebilir.

Genel itibarıyla rabîtayla ilgili tasavvufun ilk dönemlerinde günümüze kadar hem uygulanış hemde yaklaşım açısından birtakım farklılıklar olduğu söylenebilir. Bağdadi ve eseri bu farklılaşmaya ışık tutacak nitelikte ve dönüm noktasındadır. Bağdadi rabitanın hem uygulanış hemde düşünce bakımından yapılan eleştirilere ayetlerden de deliller göstererek açıklamalarda bulunmuştur. Fakat unutulmamalıdır ki şîrk ile hakikat arasında ince bir çizgi vardır dolayısıyla mümin her daim yaptığı davranışlarını gönül ve kalp terazisinden geçirmek zorundadır, aşırılık her zaman olumsuz neticeler ortaya çıkarmıştır mümin haddi aşmadan aşırılıktan uzak durarak rabîta ve zikirler gibi kalbini cilalayarak manevi iklimden feyiz almalıdır fakat bunu yaparken ifrat tefrit çizgisine dikkat etmeli şîrk tuzağına düşmemelidir.

KAYNAKLAR

- Abdurrahman Memiş, *Hâlid-i Bağdadi ve Anadolu'da Hâlidilik*, İstanbul, Kitabevi, 2000.
- Abdülcebbar, Ahmed Kadı, *Şehü'l-Usulî'l Hamse*, Kahir: yy, 1965, s. 134.
- Abdülhakîm Arvâsî, *Râbita-i şerîfe*, Necm-i İstikbâl Matbaası, 1342
- Ahd-i Atik, Levililer 26/1-46, Tensiye 28/1-68.
- Altıntaş, Ramazan Kur'an'da Hidayet ve Delalet, İst.: Pınar, 1995.
- Alusi., *Şihabuddin es-Seyyid Mahmud, Ruhü'l-Meanî fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesani*, Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi yay., 1995.
- Amidî Ebu's- Suud Muhammed b., İrşadü'l-Akli's- Selim İla Mezayî'l –Kur'an'il Kerim
- Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, İstanbul, Milliyet, 1995.
- Ay, Mehmet Emin, *Kur'an-ı Kerim'de Disiplin Ceza ve Mükâfat*, Bursa: U.Ü.İ.F
- Bağdâdî, Hâlid el-Bağdâdî, *Risâle fî işbâtı'r-râbita* (Reşahatın kenarı, s. 221)
- Beydavi, Kadı Nasuriddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş- Şirazi,
- Canan, İbrahim Hadis Külliyyatı Kütüb-i Site ve Şerhi, Ank.: Akçağ, 1995.
- Celaleyn, Celalüddin el Mahallî, Celaluddin es-Suyûtî, Tefsir'ül-Celaleyn, İst. Darü'l-İhyai'l Arabi, 1324 Cerrahoğlu, Prof.Dr. İsmail, *Tefsir Usulü*, Ankara:Elif Ofset, y. 1979.
- Cüveynî, İmamü'l-hameyn, El-İrşad, Kahire: Matbatü's Sade, 1950. Derman Dergisi, Sayı: 4, Yıl: 4, 1993.
- Envaru't Tenzil Esraru't-Te'vil, Beyrut: Daru'lKütübi'l İlmiye, 1995Kütübi Sitte sahibleri (Buhari, Kitab'u Bedu'l-Vahyi, s. 65, h. 1/1; Müslim, Kitabü'l İmara, s. 61, h. 155; Ebu Davud Kitabü't Talak, c. 2, s. 945, h. 2201. Tirmizî, Kitabü fazaili'l- Cihad, c. 3, s. 577, h. 1647.
- Esad Sahib, Mektubat-ı Mevlana Hâlid, İstanbul, Sey-Tac Yayınları, 2004, s. 116;
- Fi Zilali'l Kur'an, Ter. Heyet, İst.: Hikmet, 1986
- Gazali, Numammed, *İhyai'Ulumi'd –Din*, Ter. Mehmet A. Müftüoğlu, İst.: Tuğra, 1981.
- Goldizher, İgnaz., “Ehl-i Kitap”, İst: 1975, c.IV.
- İbn manzur, Lisanü'l- Arap, Kahire: Darul Maarif, t.y.
- İsfahani Ragıb, Müfredat'u-Elfazü'l Kur'an, Beyrut: Daru's Şamiyye, 1997

- Karaman, Hayreddin, Ana Hatlarıyla İslam Hukuku, İst.: Ensar, 1986.
- Kesler, Fatih, Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hristiyanlar, Ank.: T.D.V, 1995.
- Kılıç, Sadık, Kur'an'a Göre Nifak, İst.: Furkan, 1982.
- Kurdi Muhammed Emin el-Kurdi el-Erbili (Öl.H.1332), Tenwiru- Qlub s.512
- Kutup, Seyyid, Kur'an'da Kıyamet Sahneleri, Ter. Süleyman Ateş, Ank.: Hilal, ty.
- Kübra Necmeddîn-i Kübrâ, Risâle ile'l-hâ'im (nşr. Tevfik Sübhânî), Tahran 1364, s.
- Mehmed Zahid Kotku, Risale-i Hâlidîyye Tercümesi ve Adab-ı Zikir Risalesi, İstanbul, Elif Matbaacılık, 1974, s. 62-66.
- Mesnevi; Mesnevi tercümesi, 1/145-146.
- Müslim, Ebu'l Hüseyin el-Haccac, el- Camiüs- Sahih, Cenne, 76-77.
- Müslim, Tevbe :12-13
- Nakşibendi Ahmed Siddiki, Şah-ı Nakşibend, s. 69-70.
- Nakşibendi Ahmed Siddiki, Şah-ı Nakşibend, s. 69-70.
- Neccar, Abdülvehhab, Kısasü'lEbiya, Beyrut, 1986.
- Necmeddîn-i Kübrâ, Risâle ile'l-hâ'im (nşr. Tevfik Sübhânî), Tahran 1364, s. 57-62.
- Nesefî, Abdullah b. MahmudEbu'lBerekat, Medarikü't Tenzil Hakaikü'tTe'vil, Beyrut: Daru'lKitabi'l Arabi, ty.
- Önkal Ahmed, D.İ.A. "Beşir", İstanbul: Divantaş, 1998.
- Pazarbaşı, Erdoğan, Kur'an ve Medeniyet, İst.:1996.
- Rabıtayı şerife, Beyazıt kütüphanesi No. 243435 s.18
- Razi, Fahrud-din, Mefatihü'l-Gayb (Tesirü'l Kebir), Lübnan: Darulhyai'tTurusi'l Arabi, y. 2001.
- Şarani,Şarani et tabakatul kübra , 2/14
- Şimşek, Said, Kur'an Kıssalarına Giriş, İst.: Yöneliş, 1993.
- Taberi, Ebû Cafer Muhammed ibnCerîr, Câmiu'l-Beyân an (fî) Te'vîliÂyati'l-Kur'an,Hisar Yayinevi.
- Vahit Göktaş, "Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin er-Risale fi'r-Rabîta Adlı Eseri ve Rabîta ile Alakalı Görüşler," Uluslararası Mevlana Hâlid-i Bağdadi Sempozyumu, Van, Turkey, pp.133-148, 2010.

ÖZ GEÇMİŞ

Yazar [REDACTED] doğmuştur. Orta ve lise öğretimini İstanbul'da tamamlamış üniversiteyi Erzurum Atatürk üniversitesi ilahiyat fakültesinde bitirmiş yüksek lisansını da Bayburt üniversitesi ilahiyat fakültesinde tamamlamıştır. 2015 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nda din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni olarak kadrolu görev yapmaya başlamıştır. Görev yaptığı esnada da eğitime devam ederek bu çalışmayı hazırlamış ve ortaya koymuştur. Görev yaptığı illerin farklılığı sebebiyle de çalışması için bolca kaynak edinmiş ve çalışmasında kullanmıştır.

